

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA, ROMÂNIA**

FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ

TEZĂ DE DOCTORAT

PROTOPOPIATUL ORTODOX ALBA IULIA

ÎNTRE ANII 1940-1945

- Rezumat -

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
Pr. Prof. Univ. Dr. Alexandru MORARU**

**DOCTORAND:
Arhid. Viorel-Alin ALBU**

**CLUJ-NAPOCA
2011**

CUPRINS

Cuprins.....	1
I. INTRODUCERE.....	5
I.1. Argument.....	5
I.2. Bibliografie și surse.....	8
I.3. Cadrul geografic și istoric al protopopiatului ortodox Alba Iulia.....	13
I.3.1. Configurația administrativ–teritorială și cadrul geografic.....	13
I.3.2. Repere istorice.....	14
II. ACTIVITATEA ADMINISTRATIV–BISERICEASCĂ.....	19
II.1. Vicariatul Ortodox Român Alba Iulia (6 septembrie 1940–1 aprilie 1945).	19
II.2. Parohiile protopopiatului Alba Iulia – date istorico–statistice; câmpieie pastorale.....	23
II.2.1. Acmariu.....	24
II.2.2. Alba Iulia I Centru.....	28
II.2.3. Alba Iulia II Maieri.....	31
II.2.4. Alba Iulia III Partoș.....	36
II.2.5. Ampoița.....	41
II.2.6. Blandiana.....	44
II.2.7. Bucerdea Vinoasă I.....	46
II.2.8. Bucerdea Vinoasă II.....	53
II.2.9. Craiva.....	54
II.2.10. Cricău.....	55
II.2.11. Găureni.....	58
II.2.12. Ighiel.....	59
II.2.13. Ighiu.....	62
II.2.14. Inuri.....	66
II.2.15. Meteș.....	68
II.2.16. Pâclișa.....	69
II.2.17. Poiana Ampoiului.....	72
II.2.18. Răcățâu.....	74
II.2.19. Sărăcsău.....	76
II.2.20. Șard.....	82
II.2.21. Tăuți.....	83
II.2.22. Tibru.....	84
II.2.23. Țelna.....	86
II.2.24. Valea Vinții.....	87
II.2.25. Vurpăr.....	88
II.3. Mănăstirea „Sf. Ioan Botezătorul” din Alba Iulia.....	102
II.3.1. Starea mănăstirii.....	102
II.3.2. Procesul pentru jurisdicție.....	105
II.3.3. Personalul monahal.....	109
II.4. Membrii Adunărilor parohiale și ai Consiliilor parohiale din protopopiatul Alba Iulia.....	113
II.5. Adunări protopopești, conferințe preoțești și cercuri religioase.....	117
II.5.1. Adunări protopopești.....	117
II.5.1.1. Adunarea protopopească a protopopiatului Alba Iulia (1940-1941).....	118

II.5.1.2. Adunarea protopopească a protopopiatului Alba Iulia pe anul 1942.....	120
II.5.1.3. Adunarea protopopească a protopopiatului Alba Iulia pe anul 1943.....	121
II.5.1.4. Adunarea protopopească a protopopiatului Alba Iulia pe anul 1944.....	122
II.5.2. Conferințe preoțești și cercuri religioase.....	122
II.6. Aspecte patrimoniale.....	126
II.6.1. Averi mobile și imobile.....	126
II.6.2. Construcții/reparații de biserici și case parohiale.....	128
II.6.2.1. Construcții/reparații de biserici 1940–1944.....	129
II.6.2.2. Construcții/reparații de case parohiale 1940–1944.....	131
II.7. Fonduri parohiale.....	135
II.7.1. Fondul zidirii bisericii.....	135
II.7.2. Fondul zidirii casei parohiale.....	135
II.7.3. Fondul Asociației de femei pentru înfrumusețarea bisericii.....	136
II.7.4. Fondul Casei Culturale.....	136
II.8. Taxe bisericesti.....	138
II.8.1. Colectele „Obolul Crucii” și „Sfântul Mir”.....	138
II.8.1.1. „Obolul Crucii”.....	138
II.8.1.2. Colecta pentru Sfântul și Marele Mir.....	139
II.9. Aspecte jurisdicționale.....	140
II.10. Statistici bisericesti.....	143
II.10.1. Date statistice privind protopopiatul Alba Iulia în anul 1940.....	143
II.10.2. Date statistice privind protopopiatul Alba Iulia în anul 1941.....	146
II.10.3. Date statistice privind protopopiatul Alba Iulia în anul 1942.....	148
II.10.4. Date statistice privind protopopiatul Alba Iulia în anul 1943.....	149
II.11. Cimitire.....	151
III.ACTIVITATEA MISIONAR–PASTORALĂ.....	153
III.1. Clerici și cântăreți bisericesti în cuprinsul protopopiatului	153
Alba Iulia – fișe biografice.....	
III.1.1. Preoți parohi, administratori parohiali și capelani.....	153
III.1.2. Clerici care nu erau deservenți ai unei biserici.....	173
III.1.3. Cântăreți bisericesti.....	173
III.2. Vizite pastorale arhieresti.....	179
III.3. Aspecte pastoral–liturgice.....	182
III.3.1. Slujbe religioase.....	182
III.3.2. Sfânta Euharistie.....	184
III.3.3. Prescuri.....	185
III.3.4. Lumânări.....	185
III.4. Disciplina și moralitatea clerului.....	187
III.5. Matrimoniale.....	189
III.5.1. Cununii.....	189
III.5.2. Concubinaj.....	189
III.5.3. Divorțuri bisericesti.....	189
III.6. Pastorale varia.....	191
III.6.1. Viața religios-morală.....	191
III.6.2. Activitatea pastorală a clerului.....	191
III.6.3. Biserica și funcționarii.....	191
III.6.4. Biserica și administrația publică.....	192
III.6.5. Biserica și „viața satului” (probleme economice, agricole, sanitare, juridice).....	193
III.6.6. Biserica și derapajele morale ale tineretului.....	194
III.6.7. Repaosul duminical și târgurile.....	194

III.6.8. Examenе de capacitate și de calificare preoțească.....	196
III.7. Clerici refugiați.....	197
IV. ACTIVITATEA CULTURAL–RELIGIOASĂ.....	210
IV.1. Edificiile fostelor școli confesionale.....	210
IV.1.1. Aspecte istorico–juridice.....	210
IV.1.2. Date statistice.....	215
IV.2. Educația religio–morală în școală („Catehizația”).....	220
IV.2.1. Biserica și Școala.....	220
IV.2.2. Preoții dascăli: „cateheții”, profesorii de religie și preoții–învățători.....	221
IV.2.3. Inspecția activității didactice la disciplina Religie în școlile primare și secundare.....	226
IV.2.4. „Catehetul” școlilor primare din Alba Iulia.....	229
IV.2.5. „Catehizația” în școlile primare din parohiile protopopiatului.....	231
IV.2.5.1. Catehizația în școlile primare din cuprinsul protopopiatului Alba Iulia în anul școlar 1941-1942.....	233
IV.2.5.2. Catehizația în școlile primare din cuprinsul protopopiatului Alba Iulia în anul școlar 1943-1944.....	244
IV.2.6. „Catehizația” în școlile secundare din cuprinsul protopopiatului.....	266
IV.2.6.1. Situația catedrelor și a profesorilor de religie de la liceele albaiuliene.....	266
IV.2.6.2. Rapoarte de „activitate catehetică”.....	271
IV.2.6.3. Reacții împotriva încercărilor de restricționare a religiei în școli.....	277
IV.2.6.4. Proiectul unei capele liceale la Alba Iulia.....	281
IV.2.7. „Catehizația” elevilor sectari.....	284
IV.2.8. Școala de cântăreți bisericești „Sf. Nicolae” din Alba Iulia.....	288
IV.2.9. Școlare adiacente.....	293
IV.3. Asociații și manifestări cultural–religioase.....	297
IV.3.1. ASTRA și clerul ortodox din protopopiatul Alba Iulia.....	297
IV.3.2. „Frăția Ortodoxă Română”.....	301
IV.3.3. Asociația „Andrei Șaguna” a clerului ortodox român din Transilvania..	305
IV.3.4. Asociația „Anastasia Șaguna”.....	310
IV.3.5. Coruri bisericești.....	311
IV.3.6. Evenimente cultural–naționale aniversare și comemorative.....	316
IV.3.6.1. Serbările naționale.....	316
IV.3.6.2. Alte momente comemorative.....	317
IV.3.6.3. Comemorarea episcopului Nicolae Ivan.....	318
IV.3.6.4. Aniversarea episcopului Nicolae Colan.....	319
IV.3.7. Statistica reuniunilor, asociațiilor și societăților cultural–religioase din protopopiatul Alba Iulia.....	320
IV.4. Presa bisericească.....	327
IV.4.1. Calendarul vicarial.....	327
IV.4.2. Revista „Renașterea”.....	328
IV.5. Cartea în protopopiatul Alba Iulia.....	333
IV.5.1. Bibliotecile parohiale și personale ale preoților.....	333
IV.5.2. Fondurile de carte bisericească veche.....	338
V. ASPECTE NAȚIONAL–POLITICE.....	343
V.1. Implicarea clerului în acțiuni național–politice.....	343
V.1.1. Vocația activă a preoțimii în direcție națională.....	344
V.1.2. Clerul și premilitarii.....	350

V.1.3. Clerici decorați.....	352
V.1.4. „Rebeliunea” legionară.....	353
V.1.5. Comisiile de epurare din 1944–1945.....	360
V.2. Aspecte referitoare la război și efectele lui directe.....	363
V.2.1. Atitudinea față de război.....	363
V.2.2. Statutul militar al clericului; concentrări/mobilizări de preoți.....	364
V.2.3. Asistența religioasă și socială a soldaților.....	365
V.2.4. Eroii „Reîntregirii”.....	366
V.2.5. Implicarea preoțimii în susținerea fondurilor naționale și în programele de apărare pasivă.....	368
V.2.5.1. Fondurile naționale.....	368
V.2.5.2. Programele de apărare pasivă.....	371
V.2.6. Pagube de război și rechiziții de bunuri.....	371
V.2.7. Patrimoniu de evacuat și de adăpostit.....	374
 VI. ASPECTE SOCIALE ȘI FILANTROPICE.....	 377
VI.1. Condițiile sociale din timpul războiului.....	377
VI.2. Un caz social aparte: preoțimea din Munții Apuseni.....	378
VI.2.1. Fondul pentru ajutorarea preoților săraci din Munții Apuseni.....	379
VI.2.2. Fondul pentru ajutorarea bisericilor sărace din Munții Apuseni.....	383
VI.3. Biserica și Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale.....	387
VI.4. Biserica și alcoolismul.....	390
VI.5. Problema evacuaților.....	391
VI.6. Manifestări religioase artistice cu scopuri caritabile.....	392
VI.7. Colecte.....	392
VI.7.1. Colecte pentru soldații răniți.....	392
VI.7.2. Colecte pentru soldații invalizi și mutilați de război.....	393
VI.7.3. Colecte pentru soldații de pe front.....	394
VI.7.4. Colecte pentru preoții refugiați.....	395
VI.7.5. Colecte varia.....	396
VI.8. Donații către parohii.....	398
 VII. ASPECTE INTER–CONFESIONALE.....	 404
VII.1. Sectarismul.....	404
VII.1.1. Fenomenul sectar și măsurile de contracarare a acestuia.....	404
VII.1.1.1. Colportajul bisericesc ca măsură de contracarare a fenomenului sectar.....	407
VII.1.2. Situația sectarismului în protopopiatul Alba Iulia – date statistice.....	411
VII.2. Greco–Catholicismul.....	420
VII.2.1. Cazul Blandiana.....	420
VII.2.2. Cazul Bucurdea Vinoasă.....	422
VII.3. Problema evreilor.....	426
VII.4. Trezări confesionale.....	428
<i>Concluzii finale.....</i>	<i>436</i>
<i>Anexe.....</i>	<i>452</i>
<i>Bibliografie.....</i>	<i>483</i>
<i>Curriculum vitae.....</i>	<i>498</i>
<i>Declarație de onestitate.....</i>	<i>505</i>

CUVINTE – CHEIE:

Protopopiatul Ortodox Alba Iulia, Vicariatul ortodox român Alba Iulia, Biserica Ortodoxă Română, Episcopia Clujului, al doilea război mondial/anii 1940–1944, Dictatul de la Viena, clerici ortodocși, protopopul Alexandru Baba, episcopul Nicolae Colan, mitropolitul Nicolae Bălan, mareșalul Ion Antonescu, Alba Iulia, Cluj.

I. INTRODUCERE

I.1. ARGUMENT

Formarea teologică în mediul bălgrădean, cu profundele-i semnificații istorice conferite de urbea bimilenară, în interiorul căreia s-au desfășurat evenimente unice în evoluția unui popor, a lăsat o amprentă spirituală și culturală puternică asupra devenirii mele umane și profesionale. S-a conturat astfel tot mai pregnant, în sfera preocupărilor mele culturale, ideea necesității recuperării unor segmente din istoria locală – epoci, instituții, personaje –, care, din diferite motive obiective și subiective, n-au făcut până acum obiectul studiului specialiștilor. O parte a cercetării a și fost valorificată în studii având ca tematică protopopiatul ortodox Alba Iulia în secolele XVII-XIX, mitropolitul Varlaam al Bălgradului, figuri de clerici și mireni albaiulieni implicați în mișcările antiunioniste de la jumătatea secolului al XVIII-lea, preoți din eparhia de Alba Iulia întemnițați în epoca comunistă, reînființata episcopie a Alba Iuliei etc. Un proiect de anvergură l-a constituit însă cercetarea trecutului protopopiatului albaiulian în anii celui de-al doilea război mondial, când acesta a dobândit un statut aparte între celelalte protopopiate (ca „central”) – în circumstanțele speciale ale creării unui Vicariat la Alba Iulia, în urma dezmembrării eparhiei clujene, survenită după Dictatul de la Viena – și când a înregistrat rezultate remarcabile, datorită posibilităților de activare a diverselor resurse de către protopopul Alexandru Baba, devenit atunci conducător al Vicariatului.

Obișnuiți cu monografiile extinse, care tratează subiecte cuprinse în intervale mai largi de timp, de zeci, uneori chiar sute de ani, lucrarea de față poate părea, cel puțin în zona istoriografiei eclesiastice ortodoxe românești, ușor atipică din acest punct de vedere, al limitei temporale. Ea însă a fost posibilă, și tocmai de aceea s-a și impus în aceste coordonate, datorită abundenței materialului documentar. O tentație puternică a constituit-o aspirația, tendința spre exhaustiv, care, în circumstanțele date, era dezirabilă și chiar „realizabilă”. Cu

toate acestea, suntem conștienți de limitarea *de plano* a demersului de acest gen, valabilă, de altminteri, în orice gen de cercetare, cu atât mai mult în cel istoric.

La redactarea acestei lucrări au fost utilizate ca sursă principală documentele care au constituit Arhiva Vicariatului Alba Iulia (1940–1945), păstrate astăzi în Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, care, însă, neinventariate la timpul lor, au ridicat probleme majore de natură „tehnică”, legate de identificarea lor punctuală, imposibilă în acest caz după criteriile consacrate în domeniul registraturii. În aceste condiții, doar munca de selectare a peste 40 000 documente, dublată de fotocopiarea și inventarierea lor electronică, a necesitat aproape doi ani, în urma căreia a rezultat un „fond” arhivistic de aprox. 12 000 poziții electronice. Este posibil să existe și alte informații, în diverse locuri, însă avem certitudinea, confirmată de confruntarea acestor documente cu alte surse (revistele „Renașterea” și „Transilvania”, arhivele și monografiile parohiale etc.), că acestea nu pot conține decât foarte puține aspecte pe care nu le-am identificat aici.

Posedând avantajul ineditului documentar, demersul de față prezintă însă și inconvenientul raportării la surse singulare, cauzat de inconsistența/lipsa unor rapoarte esențiale și de inexistența unei bibliografii a temei. De aceea, reconstituirea unor episoade nu a putut fi întotdeauna integrală, unele piese fiind absente din acest *puzzle*, ceea ce-l privează atât pe cercetător, cât și pe lector, de perspectiva unui tablou complet. Cu toate acestea, recuperarea informațiilor inedite, atâtea câte sunt, poate oferi repere, facilitând reconstrucția unei imagini de ansamblu. Acesta este și motivul pentru care am considerat oportun acest demers, în care beneficiile științifice se dovedesc a fi mai mari decât inconvenientele cauzate de carența bibliografică/documentară. Cercetarea valorizează însă nu doar informații inedite din perspectivă istorică, ci și din punct de vedere patrimonial, referitor la edificiile, proprietățile funciare, colecțiile de carte, documente și obiecte liturgice deținute de parohiile protopopiatului.

Un alt gen de provocare, altul decât tehnic, de documentare, a fost cel metodologic, presupus de volumul și disparitatea informației. Atenți la principiul raportării fidele la document, la mărturia directă a acestuia, pe care am expus-o în special în notele de subsol, nu am putut totuși oferi excerpte extinse din unele rapoarte și memorii ample. De aceea, am apelat la sinteza fidelă a conținutului, având în vedere atât calitatea informativă a documentului, cât și nuanțele, discrete sau evidente, involuntare sau intenționate, care însoțesc uneori textul. Provocarea, de bună seamă, a implicat o miză consistentă în direcția păstrării obiectivității mesajului.

Unul din cele mai mari inconveniente în procesul de documentare, acela al necesității selectării actelor dintr-un fond neinventariat, ne-a oferit și avantaje, în sensul în care,

impunându-se instrumentalizarea fiecărui document, a fost posibilă o lectură sumară a întregului fond arhivistic, în urma căreia am constatat existența unor analogii, ori chiar a unor duplicări între protopopiatul Alba Iulia și celelalte protopopiate din Vicariat, care analogii nu sunt numai stereotipii procedurale, ci și similitudini privitoare la evenimente și atitudini. Din acest punct de vedere, subiectul de față constituie nu doar o ilustrare punctuală a profilului unui protopopiat anume, în cazul de față al celui albaiulian, ci, într-o anumită măsură, și expresia generală a evoluției protopopiatului transilvănean în perioada respectivă. Mai mult, oportunitatea cunoașterii unor stări de lucruri generale din adresele autorităților superioare bisericești și laice, care ne-a obligat și ea la diverse contextualizări și analize comparative, a deschis pe anumite segmente perspective ample, care au depășit limita provincialului și s-au extins înspre național. Din această optică se poate afirma că lucrarea oferă și elemente de istorie generală a vieții religioase din Transilvania centrală în anii celui de-al doilea război mondial.

Extrem de laborioasă, adeseori cu inconveniente de natură tehnic-documentară, recuperarea personajelor ori a episoadelor dintr-o anumită epocă reprezintă nu doar o proiecție anamnetică a acestora, ci, în egală măsură, o re-memorare pedagogică a trecutului, cu semnificații și aplicabilități în prezentul fiecărei generații. Sperăm, de aceea, că lucrarea de față va primi nu numai girul comunității științifice de profil, ci se va constitui și ca *memento* pentru generația actuală, în semn de prețuire pentru cei care au conservat credința ortodoxă și valorile naționale la Alba Iulia.

I.2. BIBLIOGRAFIE ȘI SURSE

Un demers istoriografic, în sensul strict al noțiunii, este imposibil din cauza faptului că lucrările consacrate acestei teme lipsesc aproape cu desăvârșire.

Singura lucrare monografică dedicată până în prezent acestei instituții, tratând evoluția interbelică a protopopiatului, îi aparține Mirelei Iancău, constituindu-se în lucrare de licență susținută în cadrul Facultății de Istorie și Filologie a Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia (2001). Dincolo de ușoarele stângăcii, imprecizii și inconsistențe, scuzabile de altfel nivelului de cercetare, lucrarea conține un evident plus informațional, obținut din documentarea arhivistică, însă nu oferă temei noastre decât puține repere de exploatat. De aceea, atenția ni s-a îndreptat către monografiile despre Alba Iulia ori despre Episcopia Militară, care însă, am constatat, nu conțin nicio referire la protopopiat în anii celui de-al doilea război mondial. Nici miza pusă pe monografiile parohiale (editate sau manuscrise) nu a fost norocoasă, acestea conținând informații generale mai ales despre edificiul de cult și

nicidecum detalii privitoare la evoluția parohiilor în timpul celui de-al doilea război mondial. Cel mult, alături de monografia lui Gh. Fleșer despre bisericile din județul Alba, ele ne-au oferit un suport în verificarea datelor. Revista „Transilvania” conține și ea destul de puține indicii cu privire la evoluția vieții religioase, culturale și naționale a parohiilor protopopiatului în acești ani. Singurele surse bibliografice punctuale le-au constituit câteva articole mărunte semnate de clerici din aparatul administrativ al episcopiei albaiuliene în „Îndrumător Pastoral”, care însă sunt foarte restrânse, de două-trei pagini fiecare.

În schimb, revista „Renașterea”, organul oficial al Episcopiei clujene, apărut în timpul războiului la Alba Iulia, furnizează o paletă amplă și diversă de informații referitoare la evoluția Vicariatului și a protopopiatului Alba Iulia. Noi însă, pe principiul valoric și al priorității, am exploatat întâi documentele Vicariatului, constatând ulterior că nu există nici măcar o informație din cele publicate în „Renașterea” care să nu fie conținută de aceste documente.

În fine, studiile semnate de pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru și pr. asist. drd. Cosmin Cosmuța, care evocă momente privitoare la organizarea Vicariatului Ortodox Român Alba Iulia ori, în cazul celui dintâi, fenomenul refugiului clericilor din Transilvania de Nord, au fost singurele care ne-au oferit indicii și comparații pe tema constituirii Vicariatului. Conexa au fost apoi amplele monografii ale pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru despre viața bisericească a Clujului ortodox, care sunt indispensabile în cunoașterea evoluției episcopiei clujene și a activității ierarhului Nicolae Colan.

Inexistența unei bibliografii propriu-zise a temei a asigurat lucrării de față un avantaj cert al ineditului documentar, dar a și expus-o inconvenientului raportării adeseori la surse singulare. Fundamentându-se în cea mai mare parte pe documentele care au constituit Arhiva Vicariatului Alba Iulia (1940–1945), care documente au fost confruntate cu cele identificate în Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale, demersul recuperator a avut de depășit inițial dificultăți majore de natură „tehnică”. Astfel, fondul documentar precizat, cu un conținut de câteva registre și aprox. 40 000 – 45 000 de acte înregistrate, păstrat astăzi în Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, n-a putut fi inventariat la vreme, în condițiile dramatice ale celui de-al doilea război mondial, ceea ce face imposibilă identificarea documentelor după criterii prestabilite, de cronologie, tematică etc.

În consecință, accesarea unei anumite categorii de acte poate fi făcută doar prin consultarea integrală a fondului, efort care, destinat doar unei teme sau alteia, descurajează și depășește beneficiile științifice propriu-zise. A fost și situația noastră, singura soluție fiind aceea a selecției tuturor documentelor referitoare la protopopiatul Alba Iulia și la aspectele generale ale vieții religioase a acestor ani, urmată de fotocopiarea, apoi inventarierea lor în

format electronic. În urma acestui travaliu, care a necesitat aproape doi ani, a rezultat un „fond” documentar electronic de aprox. 12 000 poziții și 258 *foldere* (corespondentul categoriilor tematice și cronologice care n-au mai ajuns să fie operate de arhivari), care fond constituie materialul fundamental al lucrării de față.

Desigur, fiecare document care contribuie într-o măsură mai mare la procesul de reconstituire istorică are valoare, însă există piese documentare fundamentale, unice, fără de care demersul recuperator suferă minusuri uriașe. Din fericire, în fondul studiat, astfel de documente s-au păstrat în marea lor majoritate. Le-am grupat pe categorii distincte:

- rapoartele anuale despre activitatea Vicariatului; raportul general despre situația Vicariatului în cei patru ani și jumătate de existență; statisticile bisericești anuale ale Vicariatului; cele trei registre de procese verbale ale Consiliului vicarial, ale cărui ședințe se țineau în 1940-1942 lunar, iar în 1943-1944 de câte două–patru ori pe lună, la date variabile;
- procesele verbale ale Adunărilor protopopești ale protopopiatului Alba Iulia; rapoartele generale despre situația protopopiatului prezentate în Adunările protopopești; statisticile bisericești anuale ale protopopiatului; cele 22 procese verbale ale „vizitațiilor canonice” efectuate de către protopopul Alexandru Baba în parohii în mai–iunie 1943.

Aceste documente au avut calitatea de a „schița” profilul pastoral, cultural, confesional, social și demografic al parohiilor protopopiatului Alba Iulia, însă consistența de culoare, nuanțele ne-au fost oferite adeseori de documente „mărunte”, care, conexate, au completat tabloul. Din fericire, acest lucru a fost posibil datorită existenței în arhiva Vicariatului a unui volum suficient de material, pe cât de extins, pe atât de divers, constând în: fișe individuale, fișe de pensiune, fișe biografice, State de serviciu, State de plată, declarații, cereri, chestionare, procese verbale luate în diferite situații (anchete, ședințe parohiale, ședințe ale Scaunului protopopesco), memorii, rapoarte (în special școlare), telegrame, circulare, ordine, decizii, Decrete–Legi, adrese ale autorităților civile (ale Ministerelor – în special al Ministerului Culturii și Cultelor –, ale Președinției de Miniștri), adrese ale autorităților bisericești superioare (ale Consiliului Central Bisericesc, ale mitropolitului Nicolae Bălan, ale episcopului Nicolae Colan), documente școlare (*Absolutorii, Diplome*), cu toate anexele lor civile (extrase de botez, de căsătorie, certificate de naționalitate), registre, borderouri, conspecte, tabele (conținând evidențe cu populația ortodoxă, parohiile vacante, imobilele bisericești și școlare, obiectele de patrimoniu, cimitirele, elevii „catehizați”, membrii Adunărilor și ai Consiliilor parohiale, refugiații și evacuații, sectarii, colectele, subvențiile, taxele, donațiile, veniturile parohiilor etc.).

Compararea acestor surse între ele, acolo unde a fost posibil, ne-a permis nu numai o augmentare, ci și o verificare a informațiilor. Cu toate acestea, au existat și situații în care

absența unor rapoarte sintetice ori a informațiilor detaliate a făcut imposibilă expunerea satisfăcătoare a unor subiecte. Din nefericire, lacunele constatate s-au dovedit a fi adeseori nu atât cazuri particulare, accidentale, ci unele generale, regăsite și în rândul celorlalte protopopiate ale Vicariatului. În consecință, imaginea de ansamblu a putut fi reconstituită din datele generale, care precizează liniile de fond, direcțiile de activitate ale Vicariatului, aplicabile într-o anumită măsură fiecărui protopopiat, sau din piese izolate, care, deși prezentând o desfășurare fracționată a evenimentelor, au oferit prin conexarea lor o perspectivă globală a subiectului.

La acest inconvenient s-au adăugat ușoarele inadvertențe identificate între rapoarte, statistici și procesele verbale ale vizitelor canonice, ceea ce ne-a creat dificultăți în indicarea cu precizie a datelor statistice. În consecință, am oferit în notele de subsol toate variantele, însoțite de explicația optării pentru una sau alta din surse. Mai regretabilă însă s-a dovedit existența unor erori de calcul în tabelele globale referitoare la elevi și proprietățile funciare ale parohiilor, ceea ce ne-a determinat la o corijare a datelor, reflectată în tabelele din Anexă.

Tocmai datorită acestor deficiențe, determinate de lacune, inadvertențe și erori, la care s-a adăugat și disparitatea informației, la finalul capitolelor cu un conținut accentuat statistic, am operat recapitulări sintetice, dublate de analize comparative, menite să ilustreze mai ușor situația din protopopiat, dar și să surprindă tendințe și congruențe, ori, dimpotrivă, accidente și particularități.

Dincolo de aceste insuficiențe însă, accesarea acestor surse a asigurat lucrării avantajul documentării pe surse inedite, creând, în consecință, beneficii științifice.

Notă tehnică

Impuse de exploatarea fondului documentar al Vicariatului, unele probleme speciale de datare și de citare a documentelor necesită anumite lămuri, pe care am considerat oportun să le expun în aceste glose „tehnice”.

O primă problemă este aceea a deseori inadvertențe dintre datele calendaristice precizate în cuprinsul textului și numerele de înregistrare ale documentelor, care se regăsesc în aparatul critic. Astfel, există cazuri de aparentă „antedatare”, documentul de la nota de subsol având o dată anterioară momentului invocat în text, ceea ce ar putea crea impresia unor confuzii și imprecizii, de vreme ce o acțiune semnalată la o anumită dată nu poate fi înregistrată înainte de a se fi produs. Explicația constă în faptul că unele situații sunt anticipate (de exemplu, în programele liturgice) sau au o înregistrare ori o rezoluție tardivă, iar noi le-am prezentat în succesiunea lor cronologică, firească.

Există, de asemenea, cazuri de „postdatare” neobișnuită, în care numărul de înregistrare al documentului notează o dată târzie, la câteva luni diferență față de momentul invocat în text, aceasta fie pentru că documentul a ajuns la Vicariat cu o întârziere semnificativă, fie pentru că a fost înregistrat tardiv de către arhivar.

O altă situație specială o constituie existența pe fila *verso* a documentului, pe lângă data înregistrării operată de Vicariat, a încă două date diferite: cea a rezoluției și cea a expedierii (ca răspuns față de emitent sau ca adresă către alți destinatari). În atare situație, pentru a evita aglomerarea aparatului critic, am indicat la subsol doar data de înregistrare, deși în text am făcut referiri și la celelalte date, de rezoluție sau expediție. Toate acestea, pentru a păstra fidel cronologia evenimentelor.

În unele cazuri, documente referitoare la o singură chestiune – adrese, răspunsuri, rezoluții – au fost înregistrate sub un singur număr și nu separat, arhivarul optând pentru formula „*ad nr...*”, așa încât referința bibliografică le vizează pe toate la un loc. Deși datarea este anterioară sau posterioară chiar cu câteva luni față de evenimentul relatat, trimiterea noastră nu este eronată, inadvertența explicându-se, cum s-a văzut, prin înregistrarea sub un singur număr a unei probleme mai ample, care s-a putut extinde pe parcursul mai multor luni. De altfel, practica de conexare a documentelor unei problematice la un singur dosar, care poartă doar un număr de înregistrare, este una uzuală.

Un inconvenient de natură tehnică îl reprezintă apoi erorile comise de arhivari în înregistrarea unor documente. Greșelile apar mai frecvent la începutul unei luni noi sau a unui an nou, când la registratură se omitea actualizarea cifrei lunare sau anuale pe cilindrul ștampilei de înregistrare. Unele din aceste erori au fost identificate întâmplător sau în urma sesizării inadvertențelor dintre datele de intrare-ieșire și au fost notate în notele de subsol cu formula „înregistrat greșit”.

Situația documentelor neînregistrate de Vicariat, conținând doar numărul de înregistrare al emitentului (parohie, protopopiat etc.) sau chiar neavând niciun fel de înregistrare (în special copiile și ciornele), a fost sesizată cu specificația „neînregistrat de Vicariat”.

O problemă dificil de gestionat au constituit-o documentele care nu s-au păstrat în ordine cronologică sau care reprezintă ciorne, tabele de lucru neînregistrate și nedatate, care pot proveni din ani diferiți, deși tratează aceeași problemă (de exemplu, subvențiile anuale alocate preoților din Munții Apuseni). În aceste situații am întâmpinat dificultăți mai ales în rearanjarea documentelor în ordinea emiterii și în conexarea lor justă, în lipsa altor repere.

În fine, chestiunea „fr.”, „fv.”, la care nu am apelat din cauza modului unitar de înregistrare a documentelor, se prezintă astfel: rezoluțiile și dispozițiile Vicariatului sunt

redactate succint de către protopopul Alexandru Baba pe fila *recto* a documentelor, acolo unde se găsește actul–adresă, actul inițial. În cele mai multe cazuri însă, aceste rezoluții și dispoziții sunt detaliate de către consilieri sau secretar pe fila *verso* (unde se află ștampila de înregistrare) și ulterior contrasemnate (eventual ajustate) de protopopul albaiulian. În consecință, în referințele bibliografice nu am apelat la trimiterile „fr.”, „fv.”, situația fiind clară: adresele inițiale sunt pe fila *recto* a documentului, iar dispozițiile către subalterni sau adresele către alte organe bisericești și civile expediate de Vicariat, pe fila *verso*.

I.3. CADRUL GEOGRAFIC ȘI ISTORIC AL PROTOPOPIATULUI ORTODOX ALBA IULIA

I.3.1. Configurația administrativ–teritorială și cadrul geografic

Protopopiatul ortodox Alba Iulia a cunoscut după 1918, în ceea ce privește configurația administrativ–teritorială, schimbări radicale, impuse de contextul înființării Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului (1921), când s-a constituit un nou protopopiat la Aiud, iar granița dintre Arhiepiscopia Sibiului și Episcopia Clujului a fost stabilită pe râul Mureș. În aceste împrejurări, protopopiatul Alba Iulia, plasat tocmai la limita celor două eparhii, a fost restrâns de la 46 de parohii la 21 (22), prin cedarea unor parohii către protopopiatul Aiud (Episcopia Clujului) și către protopopiatul Sebeș (Arhiepiscopia Sibiului). Această configurație s-a menținut până în 1948/1949, când s-a produs o rearondare, în urma căreia protopopiatul s-a extins.

Așezat în „inima din inima țării”, cum a fost supranumit județul Alba – datorită formei sale triunghiulare, dar și profundelor rezonanțe istorice ale acestui spațiu –, la contactul unității munților cu Depresiunea Transilvaniei, protopopiatul Alba Iulia se desfășura în perioada pe care o avem în vedere (1940–1945) pe o arie nu foarte extinsă, dar compactă, din centrul județului, fiind mărginit de Valea Gălzii (la N), de râul Mureș (la E și S) și de Munții Trascăului și Munții Metaliferi, ambii aparținând grupei Apusenilor (la V). Cât privește centrul de reședință, orașul Alba Iulia, „îmbrățișat” de un cot al Mureșului și sprijinit în ultimele valuri de relief ale Munților Apuseni, acesta se plasa în extremitatea estică a protopopiatului.

Parohiile aferente orașului erau: Alba Iulia I Centru, Alba Iulia II Maieri și Alba Iulia III Partoș, suburbii situate în partea sudică, pe malul râului Mureș.

La nordul orașului se deschide Valea Ampoiului, care continuă printr-o cotitură amplă spre vest, în interiorul Munților Apuseni. Pe cursul acestei văi protopopiatul Alba Iulia

deținea patru parohii și o filie: Șard (filie) – cea mai apropiată de oraș –, Tăuți, Ampoița, Meteș și Poiana Ampoiului, ultima parohie dinspre munți.

În extremitatea nordică a protopopiatului, o altă ramură de localități, cunoscută sub numele de *Dumbravă*, dincolo de Valea Ampoiului, în stânga ei, cuprindea parohiile: Ighiel, Ighiu, Țelna, Bucerdea Vinoasă, Craiva, Cricău și Tibru (ultimele două la limita nordică), așezate omogen la poalele Munților Trascăului, zonă renumită pentru vinurile de o aromă deosebită. Aceste localități sunt printre cele mai mari și mai bogate din cuprinsul protopopiatului.

În cele din urmă, partea de sud a protopopiatului cuprindea parohii mai răsfirate, unele mai mici și mai sărace, aflate în estul Munților Metaliferi, toate așezate pe partea dreaptă a râului Mureș: Pâclișa, Inuri, Vurpăr, Blandiana, Acmariu, Răcățiu și Sărăcsău.

I.3.2. Repere istorice

Protopopiatul ortodox Alba Iulia a avut un statut aparte între protopopiatele transilvănene, dată fiind importanța politică, culturală și religioasă a orașului în care acest organism bisericesc și-a avut reședința. Cele aproape patru secole de existență atestată a instituției au numărat în rândul titularilor oameni de prestigiu, adevărate personalități ale vieții religioase transilvănene, care au făcut, ele însele, istorie, depășind limitele provincialului: Vasile (Vasile) (1680-1685), viitorul mitropolit Varlaam al Transilvaniei (1685-1692); Simion Stoica, colaborator al călugărului Sofronie de la Cioara și luptător pentru Ortodoxie (1761 – cel puțin 1767); Nicolae Rațiu, duhovnicul eroilor Horea și Cloșca (1778?/1792?–1805); Nicolae Ivan (1892/1894–1897), viitor episcop al Clujului (1921-1936); Ioan Teculescu (1901-1922), viitor episcop al Armatei (1923-1924) și al Cetății Albe–Ismail (1924-1932) și protopopul–vicar Alexandru Baba (1925-1948).

Atestat documentar abia la jumătatea secolului al XVII-lea, în circumstanțele dramatice pentru Ortodoxia transilvăneană ale imixtiunii superintendentului calvin în atribuțiile și jurisdicția mitropolitului Simion Ștefan, primul protopop bălgrădean cunoscut cu numele este *Neacșu* (cel puțin 1635 – 1647), consemnat într-o donație de carte din 1646 către mitropolia Bălgradului. La 7 iulie 1647 era luat sub protecția principelui, printr-un act de confirmare ce condiționa supunerea față de superintendent și respectarea condițiilor calvinizante. Nu știm în ce condiții și în ce măsură protopopul Neacșu a acceptat patronajul superintendentului Geleji.

Evoluția protopopiatului albaiulian în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea este dificil de reconstituit din surse bibliografice, din cauza insuficienței acestora, miza recuperării acestui episod trebuind plasată pe cercetarea documentară.

Despre **Toma Topai** (cel puțin 1667 – 1680), protopop în timpul mitropolitului Sava Brancovici, se știe că făcea parte din „titorii” mănăstirii din Bălgrad (= epitropi ai averii Mitropoliei), personaje care, alături de jurați și de notarul soborului mare au deținut acum rolul principal în ierarhia ecleziastică transilvăneană.

Despre protopopul **Vasiu–Vasile** (1680–1685) se cunosc din fericire mai multe detalii, pe fondul tensiunilor create în Biserica transilvăneană de invalidarea alegerii ca mitropolit a protopopului Ioan Zoba din Vinț și de numirea de către principe a unui mitropolit grec, fără consultarea și întrunirea soborului mare. Protopopul de Alba Iulia s-a implicat și el în aceste evenimente, situându-se în tabăra adversă mitropolitului și ajungând el însuși mitropolit în 1685. În noua postură, Vasiu–Varlaam s-a remarcat îndeosebi în direcție culturală, inițiind un program editorial destinat consolidării Ortodoxiei (acum s-a tipărit prima ediție românească propriu-zisă a *Molitfelnicului*, 1689). Sunt notabile abilitatea și oportunismul benefic în plan cultural pe care mitropolitul Varlaam le-a posedat, convertind exigențele Reformei în avantaje proprii și orientând relația cu contestatul protopop vințean în sens ortodox.

După două decenii, un alt protopop bălgrădean se va remarca de data aceasta în direcție apologetică, în împrejurările echivoce ale acceptării/respingerii unirii religioase cu Roma. Traduse în românește doar de curând, documentele care evocă primele două mari defecțiuni ale unirii religioase, produse în 1707 și 1711, consemnează calitatea de protagonist („corifeu”) a protopopului **Vasile** de Bălgrad în acțiunea de revenire la Ortodoxie, în care, obținând sprijinul soborului mare, acesta l-a determinat în două rânduri pe episcopul Atanasie Anghel să se lepede de unire. Mai târziu însă, când unirea cu Roma a fost restabilită, aceste gesturi l-au costat privarea de funcția de „notarăș al soborului mare” și excluderea din sinod.

La jumătatea secolului al XVIII-lea, în tumultul confesional al răscoalei lui Sofronie, s-a remarcat protopopul **Simion Stoica** (1761-1767?), cel care a restabilit instituția protoierească albaiuliană în formulă ortodoxă. Implicarea lui în pregătirile sinodului de la Alba Iulia din 14–18 februarie 1761, activitatea de reorganizare a ierarhiei ortodoxe prin „întărirea” în protopopiatul său de preoți hirotoniți în Țara Românească, legăturile cu apărători ai Ortodoxiei și chiar cu Sofronie, relațiile cu conducerea de la Rășinari, cele două procese confesionale la care a fost supus, într-un caz fiind arestat, toate îl arată pe protopopul bălgrădean profund implicat în acțiunile de reafirmare a Ortodoxiei, în care Munții Apuseni și Alba Iulia au (re)devenit o citadelă a acesteia.

Sfârșitul de secol XVIII reține imaginea protopopului **Nicolae Rațiu** (1778?/1792?-1805), angajat în proiecte de înzestrare a Ortodoxiei locale cu edificii de cult (bisericele din Alba Iulia Centru și Maieri) – în locul celor confiscate de uniți –, în acțiuni culturale, dar mai ales în viața social-politică a vremii, rămânând în memoria posterității ca duhovnic al eroilor Horea și Cloșca, pe care i-a spovedit și împărțășit, le-a redactat testamentele și le-a oferit ultima mângâiere și îmbărbătare în fața morții, înainte de tragerea lor pe roată.

Succesorul său, **Nicolae Panovici** (1805-1808), protopop în Târgu Mureș, Alba Iulia și Brașov, a fost unul din candidații la scaunul vacant al episcopiei ortodoxe transilvănene, înainte de alegerea lui Vasile Moga.

La jumătatea secolului al XIX-lea a păstorit **Grigorie Rațiu** (1836-1865), despre care avem destul de puține informații. Deși se afirmă că a participat „din plin” la Revoluția de la 1848, numele lui nu este menționat în documentele referitoare la *Marea Adunare Națională* de la Blaj din 3–5 mai 1848. Mai degrabă se cunosc amănunte despre fiii săi, ambii clerici (Ioan Rațiu a fost remarcat de mitropolitul Andrei Șaguna, care l-a numit redactor la „Telegraful Român” și profesor seminarial) și despre ginerii săi: avocatul memorandist Rubin Patiția și protopopul Alexandru Tordășan.

În ultima jumătate a secolului al XIX-lea, protopopiatul albaiulian i-a avut ca titulari pe Alexandru Tordășan (1865-1892), Nicolae Ivan (1892/1894-1897) și Florian Rusan (1898-1901), despre care nu avem cunoștință să se fi elaborat până acum vreun studiu monografic.

Apreciat de cumnatul său, Rubin Patiția, cu care a colaborat, **Alexandru Tordășan** s-a implicat profund în actul de înființare și funcționare a despărțământului Alba Iulia al „Astrei”. Cât îl privește pe **Nicolae Ivan**, care a ajuns asesor la Sibiu, apoi episcop al Clujului (1921-1936), cercetătorii s-au aplecat asupra activității și personalității lui în mai multe rânduri, nu însă și asupra episodului bălgrădean. Doar Nicolae Josan oferă câteva referiri succinte despre atitudinea protopopului în momentele tensionate ale procesului *Memorandului*, când la Alba Iulia au avut loc adunări de protest.

Viața religioasă ortodoxă locală a fost dominată în prima jumătate a secolului XX de personalitatea puternică a lui Ioan (Iustinian) Teculescu (1901-1922) și a lui Alexandru Baba (1925-1948), despre care există referințe bibliografice mai consistente, chiar și o monografie, care ilustrează activitatea lui **Ioan Teculescu** în direcție pastorală, culturală – cu referire la susținerea învățământului confesional și la calitatea protopopului de președinte al Despărțământului „Astrei” din Alba Iulia –, dar mai ales național-politică, în timpul primului război mondial (când casa acestuia a devenit centrul întâlnirilor preoțimii și învățătorimii din protopopiat), apoi în preajma Marii Adunări Naționale de la 1 decembrie 1918, în a cărei

realizare și organizare protopopul s-a implicat profund, având calitatea de președinte al Consiliului Național Român din Alba Iulia.

Cât îl privește pe protopopul *Alexandru Baba (1925-1948)*, și lui îi este consacrat un subcapitol în monografia amintită, în care sunt expuse realizările din intervalul 1925-1940.

Deși cu titulari de prestigiu și înregistrând, la răstimpuri, momente remarcabile, cu reverberație în istoria națională, instituția protopopiatului albaiulian este abia la începuturile recuperării științifice a evoluției sale. În aceste condiții, demersul de față se constituie, el însuși, într-o încercare de reconstituire și restituire a unui fragment din acest tablou.

CONCLUZII FINALE

I. Activitatea administrativ–bisericească

Reprezentând un capitol amplu, central pentru tema de față în sensul recuperării punctuale a informațiilor referitoare la parohiile protopopiatului Alba Iulia, „activitatea administrativ–bisericească” conține subdiviziuni tematice care privesc datele istorico–statistice ale parohiilor din protopopiat, însoțite de crâmpie pastorale, membrii Adunărilor parohiale și ai Consiliilor parohiale, Adunărilor protopopești, conferințele preoțești și cercurile religioase, aspectele patrimoniale, financiare și jurisdicționale.

Dintre toate, subiectul referitor la datele istorico–statistice ale parohiilor reprezintă, alături de cel al educației religioase în cadru școlar, cel mai extins și mai important subcapitol al acestei unități tematice, dar și al întregii lucrări.

Accentuat „tehnic”, cu o paletă informațională vastă, acesta valorifică datele centralizate din procesele „vizitațiilor canonice”, completate în mod fericit de *Chestionarele*, *Statele de serviciu* și *Fișele individuale* ale preoților, ceea ce a făcut posibilă compararea surselor și, în consecință, verificarea, dar și augmentarea informației. Rezultatul l-a constituit obținerea unor detalii importante despre edificiile și proprietățile funciare bisericesti, patrimoniul de carte și obiectele de cult, aspectele principale ale pastorației, activitatea culturală și școlară, configurația confesională etc. din fiecare comunitate.

Pe lângă aceste date istorico–statistice, au fost inserate și câteva crâmpie pastorale care, prin preeminența lor, au fost reținute în memoria comunității respective și în documentele de arhivă. Cele mai multe se referă la efortul edificării unui nou locaș de cult sau a unei case parohiale, la inconvenientele generate de lipsa preotului titular ori la tensiunile create pe fondul alegerii noului preot. Finalul a fost rezervat inventarierii informației și analizei comparative, care oferă o perspectivă sintetică asupra temei.

Recuperarea acestor informații se dorește a fi o contribuție la reconstituirea istoriei acestor parohii, nu doar în intervalul studiat (anii 1940–1945), ci și în perioade mai vechi, prin precizările referitoare la patrimoniul deținut de aceste biserici.

Tratată aparte, mănăstirea „Sfântul Ioan Botezătorul” din Alba Iulia, singurul așezământ monahal din cuprinsul Vicariatului în primii ani de existență a acestei instituții, surprinde prin traseul extrem de dificil pe care l-a parcurs în anii de război, marcat de litigii juridice, provocate de reprezentanții Episcopiei militare, de lipsuri materiale aproape insurmontabile, care au făcut dificilă nu doar dezvoltarea așezământului, ci până și stabilirea călugărilor aici. În aceste condiții, perpetuarea vieții monahale în acest loc și menținerea destinației ctitoriei episcopului Armatei, dr. Ioan Stroia, reprezintă în sine o reușită, cele dintâi merite cuvenindu-i-se protopopului Alexandru Baba, în jurisdicția directă a căruia se afla mănăstirea (pe raza parohiei Alba Iulia I Centru). Acesta a manifestat un interes aparte pentru așezământ, apărând cu fermitate dreptul de proprietate al episcopiei Clujului asupra mănăstirii, față de pretențiile de jurisdicție ale Episcopiei Militare – cu riscul de a sensibiliza relațiile cu episcopul Armatei, dr. Partenie Ciopron –, intervenind în mai multe rânduri la Ministerul Cultelor pentru bugetarea unor posturi și pentru împrumutarea mănăstirii, intenționând instalarea aici a unei fabrici de lumânări (în 1942) ori apelând la diverse foruri administrative pentru protejarea ei de devastările barbare ale soldaților sovietici (în toamna anului 1944). La final, într-un demers deloc facil, îngreuiat de lipsa unor liste centralizatoare, am realizat o expunere cronologică a mișcărilor de personal, reușind să reconstituim lista integrală a viețuitorilor mănăstirii din acest interval.

Cu avantaje certe de data aceasta, recompunerea listelor membrilor Adunărilor parohiale și ai Consiliilor parohiale ne-a fost facilitată de existența unor tabele globale care conțin numele tuturor membrilor acestor organisme parohiale. Din nefericire însă, din cauza degradării survenită probabil de pe urma depozitării inadecvate, într-un mediu cu umezeală, unele documente s-au dovedit extrem de dificil, pe alocuri imposibil, de lecturat.

Din rapoartele generale prezentate în Adunările protopopești anuale am putut reconstitui apoi unele aspecte insuficient precizate în alte surse, referitoare la viața religioasă din parohiile protopopiatului. Tot aceste rapoarte ne-au furnizat și informațiile despre conferințele preoțești și cercurile religioase. Se observă o atenție specială acordată acestor manifestări religioase–culturale și prin aceea că ele au fost întrunite în parohiile mai importante din protopopiat și au fost însoțite de predici și conferințe susținute de preoții cu mai multă pregătire teologică și experiență pastorală. Notabilă este prezența la aceste conferințe, în două rânduri, a episcopului Policarp Morușca, ceea ce a făcut ca momentele respective să devină ample manifestații religioase.

Prin temele prelegerilor, discuțiile ocazionate și maniera în care s-au desfășurat, conferințele preoțești și cercurile religioase din protopopiatul Alba Iulia dovedesc o preocupare reală a conducerii bisericești și a preoțimii pentru îmbunătățirea instrumentelor pastorale și pentru extinderea programului de evanghelizare în rândul credincioșilor.

Un alt segment al acestui capitol administrativ–bisericesc este cel patrimonial. Grație promptitudinii Vicariatului în relația cu Subsecretariatul de Stat al Românilor, Colonizării și Inventarului, dar și insistențelor protopopului Alexandru Baba față de preoții din subordine, ni s-au păstrat tabelele recapitulative cuprinzând inventarul detaliat al fiecărui protopopiat din cuprinsul Vicariatului, cu averea mobilă și imobilă. Sunt prezentate aici și investițiile anuale în edificarea și repararea locașurilor de cult și a caselor parohiale.

În anii de război aceste lucrări s-au dovedit extrem de anevoioase, din cauza costului excesiv al materialelor de construcție și al manoperei, dar și din cauza restricțiilor riguroase în această direcție. Cu toate acestea, în protopopiatul Alba Iulia s-au desfășurat câteva lucrări de mare amploare, anul 1943 surprinzând prin cifra spectaculoasă de investiții, care reprezenta două treimi din suma alocată de parohii la nivelul întregului Vicariat pentru construcția de biserici, respectiv 40% din suma alocată reparației de biserici. Și la capitolul casă parohială, protopopiatul Alba Iulia se plasa pe o poziție mai bună decât media din cuprinsul Vicariatului.

Ultimele subcapitole, mai reduse ca extensie, se referă la fondurile parohiale, în majoritatea lor modice, augmentările care se făceau de la an la an fiind ne semnificative, la taxele bisericești și la aspectele jurisdicționale, care, din cauza imixtiunii clerului militar în atribuțiile preoților parohi din centrele unde erau plasate garnizoane militare (în special în Alba Iulia), trădează o sensibilizare accentuată a relațiilor dintre Vicariatul Alba Iulia și Episcopia Armatei, până la exprimarea de către protopopul Alexandru Baba a opiniei ca Episcopia Militară să fie transferată la București.

Capitolul administrativ–bisericesc se încheie cu *Statisticile bisericești anuale* și starea cimitirelor. De o importanță documentară aparte, statisticile bisericești ne-au oferit posibilitatea recuperării datelor relative la populația din cuprinsul protopopiatului Alba Iulia, cu referire particulară la cea ortodoxă. Aceste informații au putut fi verificate cu cele regăsite în diverse tabele sintetice, chestionare și rapoarte generale, dar și completate cu cele furnizate de *Chestionarele și Fișele individuale* întocmite de preoți. La fel ca și în cazul informațiilor obținute din procesele verbale ale „vizitațiilor canonice”, aceste date au și ele calitatea de a reconstitui din punct de vedere statistic profilul pastoral, cultural–școlar, demografic și confesional al parohiilor protopopiatului Alba Iulia.

II. Activitatea misionar–pastorală

Acest capitol debutează cu fișele biografice ale clericilor și cântăreților bisericești din parohiile protopopiatului Alba Iulia. Redactate după rigori prestabilite, de o aparentă uniformitate, fișele biografice s-au dovedit întotdeauna de o indubitabilă valoare documentară pentru schițarea profilului celor în cauză și mereu utile cercetătorilor. Deși fără a intra în galeria personalităților, clericii protopopiatului Alba Iulia merită și ei efortul recuperării, chiar parțiale, a biografiei, cu atât mai mult cu cât unii dintre ei s-au remarcat în diverse direcții de activitate, ceea ce a făcut ca numele lor să depășească limitele provincialului și să rezoneze la nivelul Vicariatului și al întregii episcopii clujene.

Deloc facilă, din cauza disparității informației, reconstituirea acestor fișe a fost totuși posibilă datorită existenței în arhive a unui volum suficient de material, pe cât de extins, pe atât de divers.

Finalul acestui subcapitol propune o analiză comparativă, menită să ilustreze aspecte referitoare la profilul personal, familial și profesional al preoților din protopopiatul Alba Iulia, într-o manieră sintetică, așa cum n-a putut fi operată în prezentarea detaliată a fișei biografice individuale, cele mai interesante aspecte regăsindu-se în zona studiilor, a funcțiilor deținute înainte de hirotonie și a situației familiale.

Cât îi privește pe cântăreții bisericești, perspectiva bugetării a suscitât un interes crescând din partea acestora pentru accesarea posturilor salarizate de Stat, în scopul obținerii calificării unii dintre ei înscriindu-se la examenul special de diplomă cantorală, alții la Școala de cântăreți.

Activitatea misionar–pastorală este ilustrată în continuare prin diverse teme, cum ar fi: vizitele arhieresti ale episcopului Nicolae Colan în cuprinsul Vicariatului, cu insistență la Alba Iulia (unele momente ale pastorației episcopului Policarp Morușca, care l-a secondat pe ierarhul clujean, sunt inedite, nefiind semnalate de nici unul dintre cercetătorii care i-au consacrat monografii); aspectele liturgice; disciplina și moralitatea clerului; chestiunile matrimoniale. Unul dintre cele mai interesante subiecte este cel al programului serviciilor religioase din biserica centrală din Alba Iulia, care a devenit în acești ani un adevărat program de catedrală, de o ținută excepțională, cu slujbe arhieresti, cu servicii religioase solemne, ocazionate de diverse momente festive, cu oficiere zilnică de slujbe, cu programări de predici, cu participarea corului, cu practică liturgică pentru elevii Școlii de Cântăreți. Această dimensiune liturgică aparte, conferită de statutul *sui-generis* al bisericii centrale, unde slujea protopopul vicar Alexandru Baba împreună cu clericii din aparatul administrativ vicarial – am identificat 25 de slujitori succedați în cei patru ani și jumătate de existență a instituției

vicariale – nu se mai întâlnea nicăieri altundeva în cuprinsul Vicariatului, nici măcar la Catedrala Încoronării.

Pe lângă subiectele pastorale propriu-zise, ilustrate amplu în fondul documentar clujean, am identificat o serie de aspecte adiacente tematicii pastorale sau chiar proprii acesteia, dar inconsistente: Biserica în raport cu funcționarii, cu administrația publică, cu viața satului și cu tineretul, repaosul duminical, examenele de capacitate și de calificare preoțească. Unele dintre ele sunt exemplificate punctual prin cazuri existente în protopopiatul Alba Iulia, altele sunt generale, la nivelul întregii țări, dar influențând și viața bisericească din parohiile protopopiatului albaiulian. Deși insuficiente, ca extensie și consistență, pentru a forma capitole aparte, am considerat oportună recuperarea acestor aspecte adiacente sau fragmentare, dată fiind calitatea lor de a fi complementare temei pastorale.

Capitolul misionar–pastoral este încheiat de radiografia fenomenului refugiului, care a reprezentat o realitate sumbră a celui de-al doilea război mondial. După prezentarea cadrelor generale, cu referire la situația clericilor refugiați din eparhia clujeană în cuprinsul Vicariatului, am particularizat cazul protopopiatului Alba Iulia, unde s-a înregistrat un număr considerabil de clerici refugiați plasați (în toți anii războiului au fost plasați aici 35 clerici și cântăreți bisericești refugiați, dintre care 13 proveneau din Transilvania de Nord, iar 22, din Basarabia, Bucovina și Moldova). În majoritatea cazurilor se poate observa o preocupare susținută a preoților și a parohiilor din protopopiat în vederea integrării refugiaților în comunitatea locală, episodul acesta rămânând, astfel, o lecție de solidaritate și de asumare concretă a idealului național și evanghelic, prin ocrotirea fraților de același sânge și aceeași credință.

III. Activitatea cultural–religioasă

Constituit din subcapitole referitoare la educația religioasă–morală în școală, asociațiile și manifestările cultural–religioase, presa bisericească, bibliotecile și fondul de carte veche din protopopiatul Alba Iulia, capitolul relativ la activitatea cultural–religioasă este cel mai amplu segment al lucrării, datorită bogatei informații de profil care s-a păstrat. Cel mai extins subcapitol de aici, dar și din întreaga lucrare, îl reprezintă cel al educației religioase în școli, ilustrată generos pe alocuri de rapoartele de activitate ale profesorilor de religie.

În deschiderea acestui capitol am abordat tema controversată a edificiilor fostelor școli confesionale din Transilvania și Banat, în prima parte schițând cadrele istorico-juridice ale problemei, iar în cea de-a doua detaliind situația concretă din protopopiatul Alba Iulia, pe baza datelor statistice identificate.

Sursa tensiunilor pe această temă a constituit-o în principal situația juridică și patrimonială controversată a edificiilor fostelor școli confesionale, care serveau ca localuri ale învățământului primar de Stat, apoi inechitatea și inconsecvența plății chiriilor de către primărie.

Ministerul Culturii și Cultelor a încercat în două rânduri confiscarea titlului de proprietate, apoi a dreptului de folosință pe care Biserica le avea asupra acestor edificii, ceea ce a provocat reacții energice de protest, care au dus în final la demiterea ministrului Radu Rosseti. Din corespondența păstrată în arhive transpare, pe de o parte, personalitatea puternică a mitropolitului Nicolae Bălan, cel mai aprig contestatar al acestor decizii ministeriale, dar și aceea a protopopului Alexandru Baba, iar pe de alta, interesul susținut pentru cauza imobilelor fostelor școli confesionale, care a angajat nu doar mitropolia, ci și Vicariatul și pe conducătorul acestuia, în numeroase acțiuni revendicative, materializate în memorii și proteste adresate ministerelor și autorităților locale și circulare trimise parohiilor, în care preoții erau solicitați să depună tot efortul pentru protejarea drepturilor de proprietate ale Bisericii.

În protopopiatul Alba Iulia, jumătate din parohii dețineau edificii școlare, aflate în stare bună, pe care le închiriau comunelor politice, care însă refuzau cel mai adesea perfectarea unui contract de închiriere, degrevându-se de la plata chiriei, deși aceasta era în cele mai multe cazuri modică. Cel mai conflictual raport era semnalat la Ighiu, unde se înregistra o restanță uriașă, echivalentul a aproape jumătate din valoarea unei clădiri, ceea ce a dus la acționarea primăriei în instanță, în urma procesului parohia având câștig de cauză. În astfel de împrejurări, în care organele administrative abordau problema într-o manieră neprincipială, începând cu anul 1943 s-a conturat ideea redestinării imobilelor fostelor școli confesionale din localuri școlare în case parohiale sau Case Culturale.

Experiența a fost, așadar, una dureroasă pentru Biserică, în situația în care la nivel legislativ s-a încercat confiscarea titlului de proprietate, apoi a dreptului de uz al Bisericii, iar la nivel concret, aplicativ, administrațiile locale au neglijat obligațiile de plată față de parohiile proprietare, deși existau dispoziții legale în această direcție.

Al doilea subcapitol, cel mai vast din întreaga lucrare, prezintă educația religioasă în școlile primare și secundare din protopopiat. Prefătat de segmente consacrate statutului profesorilor de religie din școlile primare și liceale, inspecției „catehizației” realizată în școli, ori catehetului albaiulian Nicolae Puia din Partoș, tabloul amplu al educației religioase în școlile primare relevă tendințe, fenomene ori accidente de ordin educațional, cu cauze și/sau consecințe multiple – în plan pastoral, cultural și social –, aflate însă în strânsă relație cu metamorfozele dramatice din timpul celui de-al doilea război mondial, care au influențat

societatea românească în ansamblul ei. Deloc facil, demersul recuperator a beneficiat de avantajul cert al documentării pe surse inedite, dar a întâmpinat și inconveniente determinate de travaliul reclamat de centralizarea și corelarea datelor din sute de pagini de documente conținând mai ales tabele.

Educația religioasă în școlile secundare din protopopiat beneficiază și ea de un spațiu extins, în care au fost prezentate situația catedrelor de religie din liceele albaiuliene și a profesorilor care le-au deservit, rapoartele de activitate „catehetică”, reacțiile împotriva încercărilor de restricționare a religiei în școli și proiectul unei capele liceale la Alba Iulia.

Un fapt îmbucurător îl constituie calitatea profesională și umană a profesorilor de religie, cu studii teologice și laice (pedagogice, filologice și filosofice) în universități de prestigiu, dublată de interesul declarat pentru formarea elevilor în spirit creștin. Din acest punct de vedere, Ioan Pop de la Liceul „Mihai Viteazul” și Livia Bica de la Liceul de fete din Alba Iulia, sunt, indubitabil, modele de profesori de religie.

Referitor la rapoartele de activitate ale „cateheților”, acestea ne oferă șansa nu doar de-a identifica numele profesorilor de religie ori alte informații statistice despre elevi, rezultate școlare etc., ci și de-a lua cunoștință de modelele și procedeele educaționale, aplicațiile extrașcolare, modalitățile de integrare liturgică a educației religioase etc. care au fost în uz atunci.

Memoriul preotului profesor Ioan Pop de la Liceul „Mihai Viteazul” din Alba Iulia, prin care acesta protesta împotriva încercărilor Ministerului Educației de a reduce orele de religie în școli și de a schimba statutul didactic al disciplinei, urmat de reacția similară a liderilor vicariali, reprezintă partea a treia a acestei expuneri, care, credem, poate constitui cel puțin un termen de comparație pentru cercetători, dar și pentru generația actuală de profesori de religie, cu atât mai mult cu cât statutul religiei în școală a fost subiect de discuție de mai multe ori în epoca postdecembristă.

Adiacentă tematicii „catehizației” școlare este și educația religioasă a elevilor sectari, care a reprezentat un examen dificil pentru Biserica Ortodoxă în anii celui de-al doilea război mondial, din cauza situației ambigue și artificiale creată în plan confesional de Decretul de desființare a asociațiilor sectare din decembrie 1942. Se adaugă apoi, cel puțin în cazul Vicariatului, o abordare inițial prea puțin flexibilă, inclusiv din punct de vedere pedagogic, într-o situație atât de delicată, cum era aceea a educației unor elevi „foști sectari”. Este adevărat că deficiențele Decretului de desființare a asociațiilor sectare, care omitea capitolul educației religioase a elevilor foști sectari, aplicarea defectuoasă, parțială a dispozițiilor, măsurile contradictorii ale Statului, sunt, toate, condamnabile pentru efectele lor adverse. Cu toate acestea, nici scenariile propuse de Consiliul vicarial din Alba Iulia – obligativitatea

botezului, exmatricularea – nu reprezentau soluții viabile, constituindu-se în măsuri extreme, abuzive. Chiar dacă ar fi fost aplicate, ele n-ar fi adus Bisericii beneficii reale, de vreme ce aderarea elevilor n-ar fi fost una autentică.

Din fericire pentru activitatea religioasă și educațională ortodoxă, în cele din urmă, diriguitorii Vicariatului au ajuns să formuleze și să aplice soluția cea mai eficientă în direcția aceasta: efortul pastoral susținut al preoțimii de a-i determina pe elevii sectari, precum și pe familiile acestora, să se convertească la Biserica Ortodoxă din convingere și nu ca urmare a unor constrângeri și forme de presiune exercitate din exterior.

Capitolul școlar se încheie cu teme ca „Școala de cântăreți bisericești” și „Școlare adiacente”. Conduasă de protopopul consilier Nicolae Vasiu și având dascăli bine pregătiți, unii cu competențe solide în domeniu (chiar cu studii de Conservator), „Școala de cântăreți bisericești” din Alba Iulia, deși cu o existență efemeră, de nici doi ani, a reușit să mențină, la scară redusă, tradiția creată în cuprinsul eparhiei clujene de Școala de cântăreți bisericești de la Nușeni, dar mai ales să asigure un nivel superior de pregătire profesională, de competențe muzicale și tipiconale, pentru cântăreții bisericești din Vicariat, în special pentru cei din protopopiatul Alba Iulia, din cadrul căruia s-au recrutat cei mai mulți candidați.

Referitor la protopopiatul Alba Iulia și implicarea acestuia în proiectul de deschidere a Școlii de cântăreți bisericești, este notabilă insistența protopopului Alexandru Baba în această direcție, dar și interesul pe care l-au manifestat preoții înșiși, prin trimiterea de elevi la cursuri și prin propaganda pe care au făcut-o Școlii.

Al treilea subcapitol al temei culturale îl reprezintă cel referitor la asociațiile și manifestările cultural-religioase, în care se constată participarea preoțimii ortodoxe din protopopiatul Alba Iulia la viața culturală, în colaborare cu asociațiile de profil, sub diferite forme și în diverse conjuncturi. De exemplu, dezideratele Despărțământului Alba Iulia al asociației ASTRA au fost îmbrățișate de clerul din protopopiat, mai ales de conducătorul acestuia, protopopul Alexandru Baba. La fel, programele religios-culturale ale „Frăției Ortodoxe Române”, a cărei secție clujeană a fost reactivată în cadrul Vicariatului, conferințele publice desfășurate în Postul Mare din 1943 și 1944 reprezentând o piesă importantă în atingerea obiectivului spiritual și cultural al asociației, prin generozitatea și actualitatea temelor. Esențială în reușita acțiunii a fost implicarea protopopului Alexandru Baba, care a transformat Alba Iulia într-un „centru-pilot” în acest program, în care credincioșii albaiulieni au avut șansa de a-i audia pe unii dintre cei mai importanți teologi ai vremii: Dumitru Stăniloae, Liviu Stan, Grigorie T. Marcu, Ilarion V. Felea, Gheorghe Stănescu și Petru Deheleanu.

Asociația „Andrei Șaguna” a clerului ortodox român din Transilvania, secția clujeană, reactivată și ea la Alba Iulia, în 1942, a beneficiat de asemenea de atenția protopopului Alexandru Baba, devenit președinte al organizației după retragerea consilierului dr. Sebastian Stanca din acest post.

În categoria culturală se plasează și corurile bisericești, cu semnificații și aplicații nu doar liturgice, ci și culturale, ilustrate în diverse manifestări artistice. Cel mai apreciat cor din întreg Vicariatul era cel de la parohia Alba Iulia I Centru, condus de clerici cu competențe muzicale speciale, cu studii de Conservator.

O altă temă se referă la evenimentele cultural-naționale aniversare și comemorative, desfășurate mai ales la Alba Iulia, în cadrul cărora protopopul Alexandru Baba și delegații vicariali au fost mereu prezenți, nu doar onorând simplu invitațiile, ci și consolidând imaginea Bisericii Ortodoxe prin prestața lor. Un moment special l-a constituit ampla manifestare comemorativă din 1943 pe care Consiliul Vicarial din Alba Iulia a desfășurat-o cu ocazia împlinirii de către episcopul Nicolae Colan al Clujului a 50 de ani de viață. La Alba Iulia, programul a cuprins un cuvânt festiv rostit de protopopul Alexandru Baba și un festival religios, care a încadrat prelegerea comemorativă a preotului profesor Grigorie T. Marcu de la Academia Teologică „Andreiană”. Felul în care protopopul Alexandru Baba a înțeles să omagieze vrednicia contemporanilor, dar și memoria celor răposați, a făcut cinste atât personajului în sine, cât și instituției pe care acesta o conducea, constituindu-se ca pildă pentru generația lui și pentru cele viitoare.

Subcapitolul se încheie cu statistica asociațiilor cultural-religioase din protopopiatul Alba Iulia, însoțită la final de o perspectivă sintetică asupra problematicei, care constată implicarea clerului în organizarea și funcționarea acestor asociații, având ca rezultat o creștere considerabilă a numărului filialelor în intervalul vizat.

Al patrulea subcapitol cultural se referă la presa și colportajul bisericesc din cuprinsul Vicariatului, cu insistență asupra revistei „Renașterea” și asupra *Calendarului*, ambele publicații ale episcopiei clujene, „refugiate” după Dictat în cuprinsul Vicariatului.

Depășind cadrele unei gazete oficiale, de informare și comunicare cu preoțimea, prin obiectivul declarat al formării conștiinței preoțești și naționale a clerului, revista „Renașterea” a constituit un factor de echilibru pastoral în noua conjunctură a divizării artificiale a eparhiei clujene. Deși întâmpinând numeroase inconveniente, în primul rând financiare, revista și-a menținut apariția, eforturile în această direcție implicând concursul mai multor personaje, dintre care n-au lipsit clerici și mireni din protopopiatul Alba Iulia, în frunte cu protopopul Alexandru Baba.

În ceea ce privește *Calendarul* vicarial, sunt notabile și aici conținutul variat și obiectivele largi, publicația reprezentând un mijloc de comunicare cu masele, dar și un instrument pastoral și un îndrumător în probleme culturale și social-economice.

Folosind media ca instrument nu doar de comunicare, ci și de pastorație, diriguitorii Vicariatului au reușit să obțină, așadar, aplicații variate (apologetice, catehetice, culturale, naționale și chiar social-economice), și aceasta într-unul din cele mai dificile contexte, cum a fost cel din războiul al doilea mondial.

Ultimul subcapitol cultural prezintă bibliotecile parohiale și personale ale preoților, precum și fondurile de carte veche. Corelarea datelor ne-a oferit posibilitatea stabilirii unor ierarhizări și a unor analize comparative referitoare la biblioteci, dar și a observării unor tendințe (relaționate în principal cu posibilitățile parohiei și cu preocupările livești ale parohului), ori a unor accidente (de exemplu, lipsa totală de interes a unor comunități pentru biblioteca parohială).

În fine, rapoartele de inventar privind fondurile de carte veche din cuprinsul protopopiatului Alba Iulia ne-au oferit șansa recuperării unor date de patrimoniu, demers care, alături de inventarierea, ierarhizările și comparațiile realizate la sfârșit, credem că poate oferi cercetătorilor ocazia de-a reevalua acest subiect, prin raportarea la un inventar inedit, care este posibil să conțină titluri nesemnificate până acum sau, dimpotrivă, să înregistreze dispariții ale unora dintre tipărituri.

IV. Aspecte național-politice

Conținând două subdiviziuni – implicarea clerului în acțiuni național-politice și aspecte referitoare la război și efectele lui directe –, capitolul tratează despre vocația activă a preoțimii în direcție națională, despre apartenența clericilor la „Mișcarea Legionară”, despre atitudinea acestora față de război și implicarea lor în susținerea fondurilor naționale ori în programele de apărare pasivă, despre asistența religioasă și socială a soldaților și despre eroii „Reîntregirii”, iar în final, despre rechizițiile de bunuri și listele de patrimoniu pregătite în vederea evacuării și adăpostirii bunurilor.

Anii celei de-a doua conflagrații mondiale s-au dovedit extrem de dificili din punct de vedere politic. Astfel, anul 1940, unul „dintre cei mai tragici ani ai neamului românesc”, a fost marcat de pierderi teritoriale imense (Basarabia și Bucovina de Nord, Transilvania de Nord și sudul Dobrogei) și de metamorfoze politice profunde (demisia guvernului și numirea generalului Ion Antonescu în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, 4 septembrie; abdicarea regelui Carol al II-lea și urcarea pe tron a regelui Mihai, 6 septembrie; declararea

României ca „Stat național–legionar”, 14 septembrie). Anul 1941 a adus cu sine „Rebeliunea legionară” (21–23 ianuarie), formarea unui nou guvern, militar (28 ianuarie) și intrarea României în război (22 iunie). Starea de spirit a anilor 1940–1941 era definită foarte potrivit de protopopul de Câmpeni, Sorin Furdui, în Adunarea protopopească din 1941: „...neliniștea războiului... s-a lățit mult mai departe decât însuși războiul”. Nu mai puțin dificili au fost și anii următori, 1943 fiind un an al jertfelor celor căzuți pe front, iar anul 1944 fiind definit ca unul al insecurității politice și economice.

În atari condiții, Guvernul a solicitat concursul Bisericii, în care a identificat garantul conservării vigorii sentimentului național, atât de necesară în împrejurările de război, precum și partenerul cel mai credibil în asigurarea unui echilibru, a unei stabilități interne în direcție națională și socială.

Este interesant de surprins viziunea liderilor politici și a ierarhiei bisericești despre vocația națională a preoțimii și despre rolul Bisericii în societate, cu prevalență în direcția prezervării conștiinței naționale și a menținerii echilibrului social. Această funcție activă a Bisericii în spațiul românesc este, în acești ani, o realitate explicită și asumată atât la nivelul conștiinței politice, cât și al celei bisericești.

Factorii politici, subliniind rolul catalizator al Bisericii Ortodoxe, au definit acum Biserica drept „ocrotitoare a solidarității naționale”, iar preoțimea, drept una din cele mai importante categorii socio–profesionale, care reprezenta „forța de reazem a întregii națiuni”, asistența spirituală și socială acordată de ea credincioșilor fiind considerată o piesă importantă în opera de consolidare a țării.

Cât privește preoțimea propriu-zisă, ea a fost vizibil animată de aceste sentimente naționale, așa cum o dovedește angajarea în activități din cele mai diverse, unele conjuncturale, determinate de efectele războiului.

Un segment important al acestui subcapitol se referă apoi la apartenența și participarea clerului la „Mișcarea Legionară”. Piese documentare identificate ilustrează atmosfera generală instaurată după „Rebeliunea” legionară, furnizând astfel informații importante despre atitudinea clerului din acest spațiu în cursul evenimentelor tumultuoase de la începutul anului 1941, dar și după aceea.

Din protopopiatul Alba Iulia au fost înscriși în „Mișcarea legionară” șase preoți, fără însă ca vreunul să ia parte în timpul „Rebeliunii” la acte abuzive, la manifestații ori la acțiuni de sabotaj și dezordine. De asemenea, în anchetele dispuse ulterior niciunul n-a fost găsit vinovat sau condamnat. Se menționa că aceștia nu au militat pentru legionarism, ci doar și-au încadrat activitatea de asistență socială în mișcare, de aceea, după evenimentele din 21–23 ianuarie 1941 toți s-au retras din mișcare. Un caz șochează însă prin atipicul său: cel al

preotului Savu Savu din Vurpăr, fost membru legionar, care era evocat de Inspectoratul General al Jandarmeriei într-o adresă de nivel național, ca fiind unul extrem: sătenii din Vurpăr refuzau să intre în biserică, până ce locașul de cult în care slujea preotul Savu Savu nu avea să fie sfințit din nou. Reabilitarea morală a preotului a avut o evoluție lentă, neîncrederea enoriașilor săi trenând multă vreme.

În ceea ce privește conducerea vicarială, în frunte cu protopopul Alexandru Baba, se constată nu doar o absență punctuală a acesteia din momentul „Rebeliunii”, ci și o lipsă de implicare, o absență generală, de fond, a acesteia în programul politic al mișcării.

Subcapitolul al doilea, referitor la atitudinea față de război și efectele lui directe, surprinde la început viziunea asumată la nivelul conștiinței clerului despre lupta în care era angajată România. Perceput nu doar ca expresie a conservării identității naționale, ca luptă pentru țară, împotriva rușilor care răpiseră Basarabia și Bucovina de Nord, ci și ca reflex de păstrare a identității religioase, ca luptă pentru credință, împotriva bolșevismului ateu, războiul era definit de către protopopul Alexandru Baba, în diverse conjuncturi, ca efort „pentru apărarea Bisericii, Crucii, Altarelor și credinței străbune [...] pentru ca să putem birui puterea întunericului bolșevismului”.

O temă cu profunde semnificații național–sociale o reprezintă cea a asistenței religioase și sociale a soldaților, concretizată în campanii de înzestrare a armatei și colecte pentru soldații de pe front, ori programe de asistență a soldaților răniți din spitalele de campanie, a celor invalizi și a familiilor acestora. Protopopiatul Alba Iulia s-a situat în multe din aceste acțiuni într-o postură exemplară.

Subiectul „eroii Reîntregirii” a cunoscut și el o atenție specială din partea clerului, protopopul Alexandru Baba răspunzând prompt dispozițiilor Ministerului Culturii, prin care se solicita întocmirea de rapoarte cu eroii din fiecare parohie. Cuprinzând numele a 80 de eroi căzuți în intervalul iulie 1941 – noiembrie 1942, lista oferă date prețioase referitoare la profesia, starea civilă, vârsta, data și locul morții ori gradul avut în armată de acești ostași.

Următorul segment al acestui subcapitol tratează despre implicarea preoțimii în susținerea fondurilor naționale, sub forma împrumuturilor pe care Statul le făcea de la cetățeni, în vederea obținerii resurselor financiare necesare pentru dotarea armatei și pentru acoperirea cheltuielilor de apărare. Concepute sub formă de fonduri („Împrumutul pentru înzestrarea armatei”, „Împrumutul Apărării Naționale”, „Împrumutul Reîntregirii”), aceste împrumuturi au avut aplicabilitate în cuprinsul protopopiatului Alba Iulia, preoții impulsivându-i pe credincioși în această direcție, ba mai mult, unii dintre aceștia înscriind ei înșiși sume particulare, pe lângă cele reținute din salarii.

Capitolul național-politic se încheie cu informații prețioase privind patrimoniul bisericilor, obținute din tabelele elaborate de către fiecare parohie în eventualitatea evacuării, și cu informații despre rechiziționarea unor bunuri în cinci parohii ale protopopiatului Alba Iulia, întâmplate în toamna anului 1944. Prejudiciile cele mai importante, mai grave decât valoarea materială propriu-zisă a bunurilor, au fost cele de la Alba Iulia III Partoș – unde, pe lângă celelalte stricăciuni, au fost ridicate dosare cu documente – și cele de la Meteș, unde au fost confiscate registre și matricole de stare civilă și au fost distruse cărți din bibliotecă. Cele mai dramatice scene s-au derulat în parohia Sărăcsău, unde soldații ruși l-au împușcat mortal pe un locuitor, iar pe alții i-au bătut crunt. Nu doar tabloul de aici conține această notă dramatică, ci și altele, ceea ce poate califica acțiunile respective ca jaf. Caracterul acesta îl confirmă comportamentul general al soldaților sovietici, care nu avea de-a face cu rechizițiile firești. Pe lângă cele cinci parohii ale protopopiatului, se adaugă cazul mănăstirii „Sf. Ioan Botezătorul” din Alba Iulia, care a fost devastată în septembrie 1944 de o divizie de soldați ruși, stabilită pe teritoriul mănăstirii.

V. Aspecte sociale și filantropice

Capitolul debutează cu o componentă introductivă, menită să schițeze tabloul condițiilor sociale din timpul războiului, pentru ca apoi să trateze cazul social aparte al clerului din Munții Apuseni (care este și cel mai amplu subcapitol de aici), continuând cu subiecte referitoare la implicarea Bisericii, la modul general, și a comunităților parohiale din protopopiatul Alba Iulia, la modul particular, în diverse programe și acțiuni cu caracter filantropic: parteneriatul cu Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale, recuperarea celor dependenți de alcool, plasarea evacuaților ori colectele întreprinse în diferite scopuri umanitare.

Primii ani ai celui de-al doilea război mondial s-au dovedit a fi pentru români extrem de dificili din punct de vedere social, criza economică, ce a adus cu sine scumpirea produselor și devalorizarea monetară, la care se adăugau recoltele agricole slabe și scumpirea manoperei în toate domeniile de activitate, pe fondul concentrărilor tinerilor, creând premisele unei insecurități economice majore. În atari condiții, Guvernul a impus măsuri drastice, care au afectat dramatic condițiile de existență.

Din nefericire, pentru locuitorii din Munții Apuseni criza a fost accentuată de circumstanțe agravante, specifice zonei, care au forțat condițiile de viață până la limita degradării. Este adevărat că problema insecurității sociale a preoțimii din munți a preocupat Ministerul Cultelor, care a manifestat disponibilitate pentru soluționarea crizei, însă sumele

destinate au fost de cele mai multe ori insuficiente, chiar derizorii, ceea ce a provocat reacții de protest din partea beneficiarilor, anunțând iminența exodului preoțimii din zona montană.

În ceea ce privește punctual protopopiatul Alba Iulia, deși plasat la limita geografică a Munților Apuseni, ceea ce-i conferea avantaje în raport cu celelalte protopopiate, situate în zone montane greu accesibile, este observabil și aici un risc social destul de pronunțat, lista globală anuală a preoților „avizați la ajutor” cuprinzând 8–13 cazuri din acest areal, ceea ce constituie un procentaj destul de mare, de aprox. 50%, raportat la numărul total al parohiilor din protopopiat.

Singurul susținător constant al clerului și parohiilor sărace a rămas în acești ani conducerea vicarială, care acorda anul și conjunctural diverse alocații. În special câteva parohii din protopopiatul Alba Iulia au beneficiat de subvenții mai mari, date fiind lipsurile pe care acestea le reclamau.

Un capitol cu profunde semnificații social-filantropice îl reprezintă colectele inițiate în cuprinsul protopopiatului Alba Iulia, unele fiind expresia la scară redusă a unor programe ample, desfășurate la nivel național, altele constituindu-se în reacții spontane de solidaritate, având caracterul unor campanii locale, avându-i ca destinatari pe soldații de pe front, din spitalele de campanie ori pe cei invalizi și pe familiile acestora, pe preoții refugiați, pe nevoiași ori diverse instituții și persoane particulare. În majoritatea cazurilor se observă o angajare susținută, uneori chiar entuziastă, în actul de asistență socială, imperativul ajutorării celor oropsiți reprezentând adeseori un catalizator moral și social pentru mase.

În cele mai multe situații, comparând rapoartele și tabelele, protopopiatul Alba Iulia se situa în fruntea listei contribuțiilor din cuprinsul Vicariatului, în unele cazuri însuși protopopul Alexandru Baba ori parohia centrală din Alba Iulia, pe care el o păstorea, oferind o pildă în acest sens. Se poate spune că unele acțiuni caritabile au pus protopopiatul Alba Iulia în postura de model de implicare, acesta devenind, ca și în alte cazuri, un fel de „centru-pilot” la nivel de Vicariat. Notabilă este apoi viziunea protopopului Alexandru Baba, care depășea perspectiva reduționistă a actului de asistență socială, înțeles doar ca rezolvare punctuală, singulară a necesităților primare și de moment și releva și celelalte aspecte ale problemei, ca asistența psihologică și reinsertia socială a celor asistați. Iată o viziune amplă, care face trimitere la principiile moderne ale asistenței sociale!

În aceste condiții, nu este de mirare că Statul, prin Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale, a solicitat colaborarea Bisericii, ca cel mai viabil partener și garantul operei de asistență socială, colaborare sistematizată în toamna anului 1943 și salută ca prilej de „încreștinare a asistenței sociale”, bază pentru o „asistență național creștină”.

Că asistența socială a constituit în acești ani o prioritate pentru Biserică, în general, și pentru protopopiatul albaiulian, în particular, o dovedește, așadar, implicarea preoților și a credincioșilor în diverse proiecte de profil și campanii de colectare, în pofida crizei materiale existente și a „vremurilor de jertfă și grea cumpănă”.

VI. Aspecte inter-confesionale

Tabloul relațiilor inter-confesionale la nivelul protopopiatului Alba Iulia, înțelese generic, ca raportare biunivocă și irenică, n-a putut fi reconstituit din cauza lipsei unor astfel de informații. În consecință, perspectiva inter-confesională se dovedește pentru noi, astăzi, incompletă, lăsând să transpară doar momente mai tensionate, chiar de fricțiune, între comunitățile ortodoxe și celelalte culte.

Problema cea mai delicată din acest punct de vedere a constituit-o în anii de război evoluția spectaculoasă a fenomenului sectar, care a înregistrat apoi schimbări bruște, în urma dispozițiilor extreme luate de conducerea de Stat în problema organizațiilor sectare.

În primii ani ai celui de-al doilea război mondial, fenomenul sectar a proliferat, datorită cadrului legislativ permisiv, care admitea constituirea adepților cultelor interzise în organizații și asociații religioase, în spatele cărora denominațiunile neoprotestante au putut să-și mascheze prozelitismul. După câțiva ani însă, problema „sectarismului” a ajuns să fie considerată una cu implicații naționale, fapt pentru care Statul a solicitat ajutorul Bisericii Ortodoxe în contracararea ofensivei neoprotestante. Biserica și-a oferit concursul, însă a reclamat lipsa de sprijin din partea autorităților publice locale, la care se adăuga colportajul intens pe care-l desfășurau sectele, tocmai sub autorizațiile emise de Ministerul Cultelor.

În aceste împrejurări, autoritățile de Stat au impus măsuri extreme, care au culminat cu emiterea Decretului nr. 927 din 28 decembrie 1942, prin care organizațiile sectare au fost desființate. Salutată de către reprezentanții Bisericii – protopopul Alexandru Baba o considera o „satisfacție dată Bisericii” – măsura n-a avut, din păcate, efectele scontate, creând, mai degrabă, ambiguități și artificialități în plan confesional. Doar o mică parte a adepților sectari s-au (re)convertit la cultele istorice – manifestând însă o atitudine rezervată –, cei mai mulți activând în continuare în mod clandestin, afișând aversiune față de intenția preoților de a-i converti și sperând în remedierea situației lor confesionale. Așa se face că în 1944 se costata cu surprindere că, deși fuseseră desființate legal, sectele continuau să existe în parohii în mod deghizat.

În efortul de combatere a sectarismului, preocuparea centrală a reprezentat-o constituirea unui organism de colportaj, ca mijloc eficient de contracarare a ofensivei sectare.

Unul din cele mai ilustrative cazuri în ceea ce privește difuzarea de broșuri antisectare în cuprinsul Vicariatului este protopopiatul Alba Iulia, care înregistra printre cele mai bune rezultate și la capitolul colportajului obiectelor religioase.

La nivelul protopopiatul Alba Iulia, situația trecerilor confesionale de la Ortodoxie la secte se prezenta mai bine decât cea înregistrată la scară națională și decât cea de la nivelul Vicariatului, în sensul menținerii nealterate a identității confesionale a comunităților ortodoxe. Astfel, deși existau câteva comunități puternice de bapțiști (Pâclișa, Acmariu și Tăuți), pericolul sectar fiind aici o permanență deloc de neglijat, în intervalul 1940–1943 convertirile la secte erau minime (doar trei cazuri). Este adevărat, nici convertirile sectarilor la Biserica Ortodoxă nu pot fi considerate în această perioadă succese deosebite (cu câteva excepții). Rămâne laudabilă, în schimb, reușita preoților de a fi conservat identitatea confesională a propriilor credincioși, ceea ce reprezintă din punct de vedere pastoral un succes.

În ceea ce privește relația dintre Biserica Ortodoxă și cea Greco–Catholică, în protopopiatul Alba Iulia s-au înregistrat câteva cazuri tensionate, pe fondul deficitului confesional resimțit tot mai mult de Biserica Greco–Catholică în această perioadă. În două situații (Blandiana și Bucerdea Vinosă) se constată chiar diferențe confesionale majore, care au ajuns să fie anchetate de Minister. De fiecare dată a fost reclamată lipsa de principialitate a preoților greco–catolici, care s-au pretat la atitudini și procedee ilegale și dezonorante, secondată de cadre didactice și de reprezentanți ai administrației publice locale. Din păcate, conflictele acestea au afectat nu doar relațiile inter–confesionale, ci și pe cele sociale și bunul mers al activității școlare.

Este notabil faptul că cele mai multe treceri confesionale din cuprinsul protopopiatului Alba Iulia se produceau între Ortodoxie și Greco–Catholicism, în favoarea Bisericii Ortodoxe, care în 1943 cunoștea o ascensiune spectaculoasă (în raportul de treceri confesionale produse acum între cele două Biserici, 80% erau greco-catolici convertiți la Ortodoxie și 20%, ortodocși convertiți la greco-catholicism). Interesantă este apoi mobilitatea confesională și frecvența cu care convertirile apar în anumite parohii ale protopopiatului, mai ales în cele urbane.

La obținerea acestor succese au concurat mai mulți factori: preocuparea protopopului Alexandru Baba pentru conservarea identității confesionale a credincioșilor din protopopiat, manifestată în directivele și sugestiile destinate preoțimii, interesul clerului în această direcție, observabil în aplicarea diverselor mijloace de pastorație, unul dintre cele mai eficiente dovedindu-se cel al colportajului (la acest capitol protopopiatul Alba Iulia înregistra printre cele mai bune rezultate) și, nu în ultimul rând, atașamentul credincioșilor față de propria credință.

BIBLIOGRAFIE

I. IZVOARE

I. 1. Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, Fondul *Vicariatul Ortodox Român Alba Iulia*:

- *Documente înregistrate, fără titlu, neinventariate – aprox. 12 000 poziții electronice (obținute prin fotocopiere)*
- *Documente înregistrate, cu titlu, neinventariate:*
  1. *Absolutoriu* (Alexandru Baba), copie neînregistrată.
  2. *Absolutoriu* (Ioan Pop), nr. 1204/27 martie 1942.
  3. *Adresa* Consiliului Central Bisericesc, nr. 3407/10 iulie 1942, neînregistrată.
  4. *Adresa* Consiliului Central Bisericesc, nr. 3418/1942, nr. 3171/12 august 1942.
  5. *Adresa* Direcțiunii Cultelor, nr. 7929/29 martie 1943, înregistrată la nr. 1891/2 aprilie 1943.
  6. *Adresa* Inspectoratului Școlar al Regiunii Alba Iulia, nr. 21177/1944, înregistrată la nr. 4095/6 octombrie 1944.
  7. *Adresa* maiorului C. Mărgăritescu către Casa regală (19 iunie 1944), copie neînregistrată.
  8. *Adresa* maiorului C. Mărgăritescu către protopopul Alexandru Baba (19 iunie 1944), copie neînregistrată.
  9. *Adresa* maiorului C. Mărgăritescu către Ministrul (?) la 23 iunie 1944, copie neînregistrată.
  10. *Adresa* Ministerului de Finanțe, nr. 75093/1942, înregistrată la nr. 3896/6 octombrie 1942.
  11. *Adresa* Ministerului Educației, 25 septembrie 1940, înregistrată la nr. 409/7 octombrie 1940.
  12. *Adresa* Ministerului Educației Naționale, nr. 40142/26 noiembrie 1940, înregistrată la nr. 1112/28 noiembrie 1940.
  13. *Adresa* Ministerului Educației Naționale, nr. 44333/16 august 1941, înregistrată la nr. 2991/21 august 1941.
  14. *Adresa* Ministerului Cultelor, nr. 25925/12 mai 1941, înregistrată la nr. 1851/15 mai 1941.
  15. *Adresa* Ministerului Cultelor, nr. 26062/25 mai 1943, înregistrată la nr. 2649/27 mai 1943.
  16. *Adresa* Ministerului Cultelor și Artelor, nr. 23153/28 aprilie 1941, neînregistrată.
  17. *Adresa* Ministerului Cultelor și Artelor, 2 iulie 1942, copie neînregistrată.
  18. *Adresa* Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, nr. 40010/14 august 1942, înregistrată la nr. 3271/20 august 1942.
  19. *Adresa* Ministerului Propagandei Naționale, nr. 491/1944, copie înregistrată cu nr. 3157/5 iulie 1944.
  20. *Adresa* mitropolitului Nicolae Bălan, nr. 41/22 februarie 1945, copie înregistrată cu nr. 750/3 martie 1945.
  21. *Adresa* parohiei Blandiana către Vicariat, 22 ianuarie 1943, neînregistrată.
  22. *Adresa* preotului Calistrat Proca către Vicariat, 10 noiembrie 1940, neînregistrată.
  23. *Adresa* preotului Gh. N. Dumitrescu–Bistrița către Vicariat, 23 decembrie 1941, neînregistrată.
  24. *Adresa* preotului Petru Circo din Ighiu către protopopul Alexandru Baba, 13 octombrie 1943, neînregistrată.
  25. *Adresa* președintelui Asociației „Andrei Șaguna” a clerului ortodox român din Transilvania, Gh. Ciuhandu, către protopopul Alexandru Baba, 14 februarie 1942, neînregistrată.
  26. *Adresa* președintelui F.O.R., secția Vicariatul Alba Iulia, Lazăr Chirilă, către președintele Vicariatului, protopopul Alexandru Baba, 15 februarie 1943, neînregistrată.

27. *Adresa* Președinției Consiliului de Miniștri, nr. 10635/25 august 1942, copie neînregistrată.
28. *Adresa* Vicariatului către ministrul Cultelor în problema refugiaților, 21 februarie 1941, neînregistrată.
29. *Avizul nr. 6 al Comisiunii de propuneri pentru numiri și înaintări de la Episcopia Ort. Română a Vadului, Feleacului și Clujului, Vicariatul din Alba Iulia*, 23 decembrie 1944, neînregistrat.
30. *Buletinul informativ* al Inspectoratului General al Jandarmeriei către Ministerul Educației Naționale, nr. 209/16 februarie 1941, copie înregistrată cu nr. 675/1941.
31. *Borderou cu acte justificative pentru desocotirea sumelor primite drept ajutor de preoții din Munții Apuseni în exam. 1943/1944 cu Ord. plată Nr. 28975 din 29 decembrie 1943*, neînregistrat.
32. *Borderou despre fișele individuale și procesele verbale redactate de către Comisia de Epurație de pe lângă Vicariatului ort. rom. din Alba Iulia*, 19 ianuarie 1945, ad nr. 4842/1944.
33. *Cerere* către Cercul de Recrutare Chișinău, 22 aprilie 1942, neînregistrată.
34. *Cererea* lui Bunaciu Ioan din Alba Iulia III Partoș, datată 11 aprilie 1942, neînregistrată.
35. *Cererea* preotului Ioan Lazăr adresată Consiliului Vicarial, 16 ianuarie 1945, neînregistrată.
36. *Certificat de naționalitate*, eliberat de primarul comunei Maricașu, jud. Cluj, la 25 aprilie 1931, neînregistrat.
37. *Certificat de serviciu*, nr. 5173/9 noiembrie 1943
38. *Certificat* de serviciu eliberat de Revizoratul școlar al județului Alba la 18 ianuarie 1938, neînregistrat.
39. *Certificat* emis de Arhiepiscopia Ortodoxă Română de Alba Iulia și Sibiu la 10 martie 1941, neînregistrat.
40. *Chestionar*, neînregistrat.
41. *Chestionar* (15 septembrie 1940), nr. 22/1940 și nr. 133/1940; (16 septembrie 1940), nr. 16/1940; (18 septembrie 1940), neînregistrat; (20 septembrie 1940), nr. 17/1940; nr. 308/1940; (21 septembrie 1940), neînregistrat; (22 septembrie 1940), nr. 114/1940; (25 septembrie 1940), nr. 364/5 octombrie 1940; (28 septembrie 1940), neînregistrat; (29 septembrie 1940), nr. 311/1940; *nar* (30 septembrie 1940), neînregistrat.
42. *Circulara* episcopului Andrei Magieru al Aradului, nr. 2332/15 mai 1942, neînregistrată.
43. *Circulara* Ministerului Culturii, nr. 133060 din 13 septembrie 1944, nr. 4320/9 noiembrie 1944.
44. *Circulara* Subsecretariatului de Stat al Cultelor și Artelor, nr. 54783/1941, înregistrată cu nr. 3647/22 octombrie 1941.
45. *Conspect despre materialul predat la școala primară din parohia Acmaru cu ocaziunea catehizației în anul 1943/1944*, datat 28 iulie 1944, neînregistrat.
46. *Conspect despre materialul propus din studiul religiunii la școala primară din Ighiu în anul școlar 1943/44*, 17 iulie 1944, neînregistrat.
47. *Conspectul elevilor de la școala primară Ampoița, după sex, clasă și nota la religie*, neînregistrat.
48. *Conspectul elevilor după clasă cu nota de clasificare la religie, de la școala primară de Stat Tăuți, pe anul 1943/44*, 25 iulie 1944, neînregistrat.
49. *Conspectul elevilor ortodocși de la Școala primară nr. 3 Alba Iulia–Partoș*, nr. 3939/2 septembrie 1944.
50. *Conspectul elevilor și elevelor dela Școala primară de stat (din Tibru) după clase*, 22 iulie 1944, neînregistrat
51. *Conspectul materialului propus la studiul religiunii la Școala primară de Stat din Tibru în decursul anului 1943-44, după clase*, 22 iulie 1944, neînregistrat.

52. *Conspectul preoților care au semnat la împrumutul de înzestrare* (protopopiatul Alba Iulia), 23 octombrie 1940, neînregistrat.
53. *Conspectul sumelor subscrise pentru bonuri de înzestrare a armatei în 1940*, ad nr. 766/martie 1942.
54. *Copie după avizul Ministerului Justiției, Consiliul Superior Juridic al Statului*, nr. 823/11 iulie 1941, nr. 2096/22 mai 1942.
55. *Cuvântul de deschidere a ședinței Consiliului vicarial plenar din 8 octombrie 1942*, rostit de protopopul Alexandru Baba, neînregistrat.
56. *Date biografice prot. vicar Alexandru Baba, președintele Vicariatului*, 6 p., document neînregistrat.
57. *Decizia nr. 271647 din 10 noiembrie 1941*, neînregistrată.
58. *Decizia Ministerului Educației*, nr. 249995/9 decembrie 1940, înregistrată la nr. 1365/16 decembrie 1940.
59. *Decizia Ministerului Educației*, nr. 58240/17 martie 1941, înregistrată la nr. 1336/3 aprilie 1941.
60. *Decizia Ministerului Culturii și Cultelor*, nr. 40628/11 octombrie 1941, înregistrată la nr. 3812/4 noiembrie 1941.
61. *Decizia Ministerului Instrucțiunii*, nr. 119424/1927, copie neînregistrată.
62. *Declarația ieromonahului Mereanu Maxim*, 21 iunie 1944, neînregistrată.
63. *Declarația ieromonahului Vasile Cipcigan*, 12 mai 1942, neînregistrată.
64. *Declarația preoților din protopopiatul Abrud, întruniți în consfătuirea de la Zlatna din 14 februarie 1942*, nr. 542/19 februarie 1942.
65. *Decretul nr. 1230/4 mai 1941*, copie înregistrată cu nr. 1789/12 mai 1941
66. *Decretul–Lege nr. 3566/25 octombrie 1940*, copie înregistrată cu nr. 696/25 octombrie 1940.
67. *Diplomă de absolvirea Seminarului Teologic din Curtea de Argeș* (Ioan Gh. Trandafir), neînregistrată.
68. *Diplomă de capacitate pentru învățător*, emisă de Ministerul Instrucțiunii la 15 iunie 1923, copie neînregistrată.
69. Document emis de Legiunea Jandarmi Rurali Alba, nr. 416/5 mai 1948, neînregistrat.
70. *Evidența bunurilor rechiziționate de Armata Sovietică din parohiile protopopiatului Alba Iulia (septembrie – octombrie 1944)*, nr. 4515/25 noiembrie 1944.
71. *Extras din Matricula botezaților a comunei bisericești greco-orientale Idiciu*, 3 mai 1914, neînregistrat.
72. *Extras din Matricula botezaților a comunei bisericești ortodoxe-orientale române din Zlaști*, neînregistrat.
73. *Extras din Matricula Botezaților a comunei bisericești ortodoxe române din Ampoița*, 4 mai 1942, neînregistrat.
74. *Extras din Matricula botezaților a comunei bisericești ortodoxe române din Cricău*, 8 mai 1942, neînregistrat.
75. *Extras din Matricula Botezaților a comunei bisericești ortodoxe române Gârbova de Sus*, 6 mai 1942, neînregistrat.
76. *Extras din Matricula botezaților a parohiei gr.-cat. române Ighiu*, 5 mai 1942, neînregistrat.
77. *Extras din Matricula botezaților parohiei greco-catolice Vechea*, 6 iunie 1930, copie neînregistrată.
78. *Extras din procesul verbal lucrat în ședința ordinară a Consiliului parohial, ținut în ziua de 26 mai 1940 în Bucerdea Vinoasă*, nr. 503/15 octombrie 1940.
79. *Extras din Registrul Stării Civile pentru născuți al comunei Pianul de Sus*, 28 februarie 1936, neînregistrat.
80. *Extras din Registrul Stării Civile pentru născuți pe anul 1905*, neînregistrat.
81. *Extras din Registrul Stării Civile pentru născuți pe anul 1908*, neînregistrat.

82. *Extras din Registrul Stării Civile pentru născuți pe anul 1915*, Vințul de Jos, 5 mai 1942, neînregistrat.
83. *Fișa de pensiuine a ieromonahului Calistrat (Constantin) Proca*, neînregistrată.
84. *Fișa de pensiuine a protopopului Alexandru Baba*, neînregistrată.
85. *Fișa individuală* (Alexandru Baba), neînregistrată; (Gheorghe Nuțiu), neînregistrată; (Nicolae Puia), neînregistrată; (Sabin Răcătău), 20 decembrie 1940, neînregistrată; (Ernest Ionescu), 17 decembrie 1940, neînregistrată; (Mircea Fodorean), neînregistrată; (Nicolae Muntean, Cricău), 28 decembrie 1940, neînregistrată; (Aurel Velea), 14 decembrie 1940, neînregistrată; (Petru Circo), neînregistrată; (Nicolae Ghișoiu), 12 decembrie 1940, neînregistrată; (Liviu Muntean), neînregistrată; (Traian Todoran), 1940, neînregistrată; (Ioan Dădârlat), 16 decembrie 1940, neînregistrată; (Alexandru Vâjdea), 16 decembrie 1940, neînregistrată; (Emil Gheaja), 20 decembrie 1940, neînregistrată; (Vasile Maximilian), neînregistrată; (Nicolae Gherman), 19 decembrie 1940, neînregistrată;
86. *Fișă personală de salariat public – Ioan Popescu*, 1941, neînregistrată.
87. *Fondul Mănăstirii „Sf. Ion Botezătorul” din Alba Iulia*, redactat de episcopul Armatei, dr. Ioan Stroia, la 29 martie 1937, copie înregistrată cu nr. 2708/1941.
88. *Gramata episcopului Nicolae Ivan al Clujului*, 1 noiembrie 1925, copie neînregistrată.
89. *Lista membrilor Adunării parohiale din parohia Ampoița pe anul 1940*, 18 septembrie 1940, neînregistrată.
90. *Listă de subscripție*, neînregistrată.
91. *Materialul propus la disciplina religie la școala primară din Craiva*, 30 mai 1942, neînregistrat.
92. *Memoriul mitropolitului Nicolae Bălan*, nr. 4529/31 martie 1941, în chestiunea imixtiunii Statului în organizarea școlilor teologice, copie înregistrată cu nr. 1373/1941.
93. *Memoriul mitropolitului Nicolae Bălan*, nr. 15914, adresat Mareșalului Ion Antonescu la 6 noiembrie 1941, copie neînregistrată.
94. *Memoriul mitropolitului Nicolae Bălan*, nr. 15914/1941, în chestiunea confiscării bunurilor școlilor confesionale, copie înregistrată cu nr. 3979/14 noiembrie 1941.
95. *Memoriul mitropolitului Nicolae Bălan*, nr. 78/9 martie 1944, copie înregistrată cu nr. 1574/15 martie 1944.
96. *Memoriul preotului profesor Ioan Pop de la Liceul „Mihai Viteazul” din Alba Iulia*, 12 mai 1941, neînregistrat.
97. *Plan de colaborare între Patriarhia Română și Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale*, înregistrat cu nr. 5554/2 decembrie 1943.
98. *Proces verbal*, 15 ianuarie 1942, neînregistrat; nr. 639/25 febr. 1942; nr. 1597/17 apr. 1942
99. *Proces verbal despre vizitația canonică ținută la... în parohia...*, (toate neînregistrate): 31 mai 1943, Acmariu; 7 iunie 1943, Alba Iulia II Maieri; 8 iunie 1943, Alba Iulia III Partoș; 20 mai 1943, Ampoița; 29 mai 1943, Blandiana; 24 mai 1943, Bucerdea Vinoasă I; 24 mai 1943, Bucerdea Vinoasă II; 24 mai 1943, Craiva; 25 mai 1943, Cricău; 19 mai 1943, Găureni; 21 mai 1943, Ighiel; 22 mai 1943, Ighiu; 26 mai 1943, Inuri; 19 mai 1943, Metes; 26 mai 1943, Pâclișa; 18 mai 1943, Poiana Ampoiului; 28 mai 1943, Răcătău; 31 mai 1943, Sărăcsău; 20 mai 1943, Tăuți; 25 mai 1943, Tibru; 21 mai 1943, Țelna; 27 mai 1943, Vurpăr.
100. *Proces verbal luat cu ocazia anchetării preotului Petru Circo din Ighiu la 4 iulie 1944*, 4 p., nr. 2816/1944.
101. *Proces verbal luat de Comisia de Epurație a Vicariatului la 15 ianuarie 1945*, neînregistrat.
102. *Proces verbal luat în cauza anchetării preotului Nicolae Puia din Alba Iulia Partoș*, 10 p., datat 11 aprilie 1942, înregistrat la nr. 846/12 martie 1942.
103. *Proces verbal luat în cauza învinuirilor aduse PC Protopop Stavrofor Alexandru Baba*, Cluj, 4 mai 1946, neînregistrat.

104. *Proces verbal luat în ședința Consiliului parohial din Ighiel la 30 ianuarie 1943, 4 p., nr. 459/6 februarie 1943.*
105. *Proces verbal luat în ședința extraordinară a Consiliului parohial din parohia Alba Iulia Partoș în ziua de 11 aprilie 1942, înregistrat la nr. 846/1942.*
106. *Proces verbal luat în ședința extraordinară a Consiliului parohial din parohia centrală ort. rom. Alba Iulia, ținută la data de joi 24 septembrie 1942..., neînregistrat.*
107. *Proces verbal luat în ședința ordinară a Adunării protopopești din tractul Alba Iulia ținută la 30 aprilie 1942, neînregistrat.*
108. *Proces verbal luat în ședința ordinară a Adunării protopopești din tractul Alba Iulia ținută la 15 aprilie 1943, înregistrat la dosarul nr. 3373/15 iulie 1943.*
109. *Proces verbal luat în ședința ordinară a Adunării protopopești din tractul Alba Iulia ținută la 28 martie 1944, înregistrat la dosarul nr. 4026/22 septembrie 1944.*
110. *Proces verbal luat în ședința Scaunului protopopesesc al tractului Alba Iulia ținută în ziua de 19 august 1940..., conexat la documentul nr. 110/23 septembrie 1940.*
111. *Proces verbal luat în ședința Scaunului protopopesesc al tractului Alba Iulia, ținută la data de 26 august 1942 (în cauza validării alegerii de preot la Bucerdea Vinoasă), nr. 439/26 august 1942 (înregistrat greșit cu nr. 439, care era, de fapt, numărul de înregistrare al emitentului – protopopiatul Alba Iulia – și nu cel al Vicariatului).*
112. *Proces verbal luat în zilele de 18 și 20 iulie 1942 în cadrul anchetei referitoare la alegerea de preot în Bucerdea Vinoasă, nr. 2612/1942.*
113. *Proiect de Statut pentru organizarea și funcționarea colportajului cu broșuri și obiecte religioase, în cuprinsul Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, Vicariatul Alba Iulia, nedatat, neînregistrat.*
114. *Raport al protopopiatului Alba Iulia, nr. 336/31 aug. 1944, înregistrat de Vicariat cu nr. 3929/31 aug. 1944.*
115. *Raport de activitate la Șc. Primară Găureni, 19 iulie 1944, neînregistrat.*
116. *Raport despre activitatea catehetică desfășurată la Școala primară de Stat nr. 2 din Alba Iulia, pe anul școlar 1943/44, 19 iulie 1944, neînregistrat.*
117. *Raport general asupra situației Vicariatului din Alba Iulia, nr. 1729/1945.*
118. *Raport general despre situația protopopiatului ort. român Alba Iulia, nr. 2442/15 iunie 1942, p. 4. Raportul era datat 28 aprilie 1942 și prezentat în Adunarea protopopească din 30 aprilie 1942.*
119. *Raport general despre situația protopopiatului ort. român Alba Iulia, nr. 3373/15 iulie 1943, 16 p. Raportul era datat 8 aprilie 1943 și prezentat în Adunarea protopopească din 15 aprilie 1943.*
120. *Raport în cauza anchetei referitoare la alegerea de preot în Bucerdea Vinoasă, nr. 2612/1942 și nr. 3133/10 august 1942.*
121. *Raportul catehetului Nicolae Puia, 1 iunie 1942, neînregistrat.*
122. *Raportul despre activitatea Vicariatului de la înființarea lui (6 sept. 1940), până la 30 iunie 1941, neînregistrat.*
123. *Raport despre activitatea Vicariatului de la data de 27 noiembrie 1940 și până azi (4 martie 1941), nr. 831/4 martie 1941.*
124. *Raportul despre activitatea Vicariatului de la data de 1 aprilie 1942 până la 1 aprilie 1943, neînregistrat.*
125. *Raportul despre activitatea Vicariatului pe anul 1943, neînregistrat.*
126. *Raportul școlar al preotului Petru Circo din Ighiu, 17 iulie 1944, neînregistrat.*
127. *Raportul școlar al preotului profesor Ioan Pop de la Liceul „Mihai Viteazul” din Alba Iulia (18 noiembrie 1940), nr. 1013/20 noiembrie 1940.*
128. *Raportul școlar al preotului Vasile Cipcigan din Răcătău (29 iulie 1944), nr. 3939/2 septembrie 1944.*
129. *Raportul școlar al profesorului Octavian Maximilian de la Liceul Comercial din Alba Iulia, pe anul 1940-1941, nr. 1615/29 aprilie 1941.*

130. *Raportul școlar al profesorului Octavian Maximinian de la Liceul Comercial din Alba Iulia, pe anul 1941-1942 (4 iulie 1942), neînregistrat.*
131. *Raportul privind activitatea Secției Culturale a eparhiei Aradului în anul 1943, nr. 2608/22 mai 1944.*
132. *Referatul profesorului de religie Octavian Maximinian de la Liceul Comercial din Alba Iulia, nr. 3843/3 octombrie 1942.*
133. *Registrul Conspectul salarelor preoților. Alba Iulia, 1940, 1943–1946.*
134. *Registrul de Procese verbale al Vicariatului Ortodox Român Alba Iulia, 10 septembrie 1940 – 27 februarie 1943, vol. I.*
135. *Registrul de Procese verbale al Vicariatului Ortodox Român Alba Iulia, 11 martie 1943 – 6 aprilie 1944, vol. II.*
136. *Registrul de Procese verbale al Vicariatului Ortodox Român Alba Iulia, 20 aprilie 1944 – 8 (28) martie 1945, vol. III.*
137. *Registrul Fondul General Administrativ.*
138. *Stat constatând prezența și achitarea ajutorului familial cuvenit cântărețului Andrei Palii dela parohia Inuri jud. Alba, pe lunile aprilie-noiembrie 1944, neînregistrat.*
139. *Stat de serviciu (Gheorghe Nuțiu), neînregistrat; (Mircea Fodorean), 1941, neînregistrat; (Nicolae Puia), 1941; (Sabin Răcățău), 1941, neînregistrat; (Dumitru Bogdan), 1942, neînregistrat; (Ioan Pop, Craiva), 1941, neînregistrat; (Nicolae Muntean), 1941, neînregistrat; (Aurel Velea), 1941, neînregistrat; (Petru Circo), 1941, neînregistrat; (Nicolae Ghișoiu), 1941, neînregistrat; (Liviu Muntean), 1941, neînregistrat; (Traian Todoran), 1941, neînregistrat; (Ioan Dădârlat), 1941, neînregistrat; (Alexandru Vâjdea), 1941, neînregistrat; (Emil Gheaja), 1941, neînregistrat; (Savu Savu), 1941, neînregistrat.*
140. *Statistica bisericească la 31 decembrie 1940. Protopopiatul Alba Iulia, 10 martie 1941, neînregistrată, 8 p.*
141. *Statistica bisericească la 31 decembrie 1941. Protopopiatul Alba Iulia, 25 februarie 1942, neînregistrată, 8 p.*
142. *Statistica bisericească la 31 decembrie 1942. Protopopiatul Alba Iulia, nr. 745/18 februarie 1943, 8 p.*
143. *Statistica bisericească la 31 decembrie 1943. Protopopiatul Alba Iulia, nr. 823/16 februarie 1944, 8 p.*
144. *Statistica bisericească la 31 decembrie 1942. Vicariatul Alba Iulia, nr. 745/18 februarie 1943, 8 p.*
145. *Statistica bisericească la 31 decembrie 1943. Vicariatul Alba Iulia, 15 februarie 1944, nr. 823/16 februarie 1944, 8 p.*
146. *Tabel despre numărul familiilor și sufletelor din cuprinsul protopopiatului Alba Iulia, nr. 3845/6 noiembrie 1941.*
147. *Tablou, 8 februarie 1943, neînregistrat.*
148. *Tablou al elevilor școlari ort. din Sărăxău prevăzând nota generală de fine de an la religie, nr. 3939/2 septembrie 1944.*
149. *Tablou cu elevii cari au cercetat școala în anul școl. 1943/44 și notele lor la sfârșitul anului (Ighiel), 18 iulie 1944, neînregistrat.*
150. *Tabloul cuprinzând datele asupra bibliotecilor parohiale din parohiile protopopiatului Alba Iulia, nr. 3255/19 august 1942.*
151. *Tablou de clasificarea elevilor la studiul religiunii dela Șc. primară Inuri-sat în anul 1943/44, 28 iulie 1944, neînregistrat.*
152. *Tablou de clădirile bisericești începute și neterminate, datat 3 februarie 1943, neînregistrat.*
153. *Tablou de elevii ortodocși cu media obținută la Religie în anul școlar 1943/44 (Țelna), 1 august 1944, neînregistrat.*
154. *Tabloul de elevii ortodocși de la școala primară mixtă Nr. 1 din Alba Iulia, nedatat, neînregistrat.*

155. *Tablou de preoții și cântăreții bisericești evacuați din Basarabia, Bucovina și Moldova repartizați în cuprinsul Vicariatului Ortodox Român de Alba Iulia*, nr. 2538/1944.
156. *Tablou despre construcțiile noi și reparațiunile făcute bisericilor din protopopiatul Alba Iulia, în anul 1940*, nr. 1100/19 martie 1941.
157. *Tablou despre contribuția parohiilor din Vicariatul ortodox Alba Iulia pentru ajutorarea răniților*, 31 decembrie 1941, neînregistrat.
158. *Tablou despre elevii înscriși la școala primară din Ighiu în anul școlar 1943/44* (18 iulie 1944), nr. 3939/2 septembrie 1944.
159. *Tablou despre materialul propus din studiul religiei la școala primară de Stat din Cricău în anul școlar 1943-1944*, 21 iulie 1944, neînregistrat.
160. *Tablou despre membrii Consiliului și Epitropiei parohiale din Ampoița*, 18 septembrie 1940, neînregistrat.
161. *Tablou despre parohiile din Munții Apuseni avizate la ajutor din fondul Art. 219, exercițiul 1942/1943*, neînregistrat.
162. *Tablou despre preoții din Munții Apuseni, avizați la ajutor din fondul prevăzut în bugetul Ministerului*, 17 iulie 1942, neînregistrat.
163. *Tablou despre reparațiunile făcute bisericilor din parohiile protopopiatului Alba Iulia în anul 1941*, nr. 760/6 martie 1942.
164. *Tablou despre reparațiunile făcute bisericilor din protopopiatul Alba Iulia în anul 1942*, nr. 672/16 februarie 1943.
165. *Tablou despre reparațiunile făcute caselor parohiale în parohiile protopopiatului Alba Iulia în anul 1941*, nr. 761/6 martie 1942.
166. *Tablou despre situația catehizației elevilor de la școala primară din Acmariu pe anul școlar 1943-1944*, 26 iulie 1944, neînregistrat.
167. *Tablou despre situația cimitirelor din parohiile protopopiatului Alba Iulia, în anul 1941*, nr. 636/25 februarie 1942.
168. *Tablou despre situația elevilor ort. de la Șc. Prim. nr. 2 din Alba Iulia pe a. școlar 1943/44*, nedat, neînregistrat.
169. *Tablou despre sumele subscrise la Împrumutul Reîntregirii de preoții și cântăreții din protopopiatul Alba Iulia*, nr. 3764/31 octombrie 1941.
170. *Tablou despre taxele sidoxiale cu cari sunt impuse parohiile Protopopiatului ort. rom. Alba Iulia*, nr. 469/12 octombrie 1940.
171. *Tablou general despre donațiunile făcute parohiilor din protopopiatul ort. rom. Alba Iulia pe anul 1940*, nr. 1096/19 martie 1941.
172. *Tablou nominal al elevilor ortodocși dela școala primară Pâclișa din anul școlar 1943-44 cu notele la religie*, nr. 4027/22 septembrie 1944.
173. *Tablou nominal despre elevii dela școala primară din parohia Vurpăr*, 4 august 1944, neînregistrat.
174. *Tablou pe clase și sex, de elevii catehizați în anul școlar 1943-1944, de la școala primară de Stat din comuna Blandiana, județul Alba*, neînregistrat.
175. *Tablou recapitulativ de situația așezămintelor și bunurilor bisericești din protopopiatul Alba Iulia* (1940), 19 martie 1941, neînregistrat.
176. *Tablou recapitulativ de situația așezămintelor și bunurilor bisericești din protopopiatul Alba Iulia* (1941), datat 24 martie 1942, înregistrat cu nr. 1458/11 aprilie 1942.
177. *Tablou recapitulativ de situația așezămintelor și bunurilor bisericești din protopopiatul Alba Iulia* (1942), datat 23 februarie 1943, înregistrat cu nr. 852/24 februarie 1943.
178. *Tablou recapitulativ de situația așezămintelor și bunurilor bisericești din protopopiatul Alba Iulia* (1943), datat 25 februarie 1944, înregistrat cu nr. 1019/25 februarie 1944.
179. *Tabloul abonaților la foaia „Calea Mântuirii”*, 8 ianuarie 1943, neînregistrat.
180. *Tabloul abonaților la gazeta „Calea Mântuirii”*, 2 ianuarie 1943, nr. 9/4 ianuarie 1943.
181. *Tabloul bisericilor sărace din Munții Apuseni*, 27 iulie 1944, neînregistrat.

182. *Tabloul candidaților înscriși la examenul de cântăreț bisericesc din 15 ianuarie 1942, neînregistrat.*
183. *Tabloul cateheților din protopopiatul Alba Iulia pe anul școlar 1941-1942, neînregistrat.*
184. *Tabloul Consiliului și Epitropiei parohiale din parohia centrală ort. rom. Alba Iulia, 18 septembrie 1940, neînregistrat.*
185. *Tabloul donațiunilor făcute parohiilor din protopopiatul Alba Iulia în anul 1941, nr. 633/25 februarie 1942.*
186. *Tabloul donațiunilor făcute parohiilor din cuprinsul protopopiatului Alba Iulia în anul 1942, nr. 666/16 februarie 1943.*
187. *Tabloul elevilor dela școala primară din parohia Poiana Ampoiului, anul școlar 1943-44, repartizați pe clase și sex și nota la studiul religiei, nr. 3939/2 septembrie 1944.*
188. *Tabloul elevilor de religie ortodoxă înscriși la școala primară de Stat din Răcătău jud. Alba în anul 1943-1944 (29 iulie 1944), nr. 3939/2 septembrie 1944.*
189. *Tabloul elevilor dela Șc. Primară Găureni, pe clase, neînregistrat.*
190. *Tabloul elevilor ortodocși din parohia Meteș, nr. 3945/4 septembrie 1944.*
191. *Tabloul elevilor ort. rom. dela școala primară Cricău pe 1943-1944, 2 august 1944, neînregistrat.*
192. *Tabloul materialului propus la religie în 1943/44 (Inuri, 28 iulie 1944), nr. 3939/2 septembrie 1944.*
193. *Tabloul parohiilor și preoților din Munții Apuseni, 19 ianuarie 1944, neînregistrat.*
194. *Tabloul parohiilor vacante în Vicariat, în răstimpul 1940-1943, 22 ianuarie 1944, neînregistrat.*
195. *Tabloul preoților refugiați din Nordul Ardealului și plasați în Vicariatul Ortodox Român Alba Iulia, nr. 2941/27 iulie 1942.*
196. *Tabloul preoților refugiați și utilizați în Vicariatul Alba Iulia, nr. 2961/19 august 1941.*
197. *Tabloul preoților săraci din Munții Apuseni, 1944, neînregistrat.*
198. *Tabloul recapitulativ de situația așezămintelor și bunurilor bisericești din Vicariatul ortodox din Alba Iulia, neînregistrat.*
199. *Tabloul (nominal al) sectarilor din cuprinsul protopopiatului Alba Iulia în anul 1942, nr. 667/16 febr. 1943.*
200. *Tabloul (nominal al) sectarilor din cuprinsul protopopiatului Alba Iulia, în anul 1943, nr. 680/9 febr. 1944.*
201. *Tabloul sectarilor din parohiile protopopiatului Alba Iulia în anul 1941, nr. 634/25 febr. 1942.*
202. *Tabloul sectarilor din parohiile protopopiatului Alba Iulia, reveniți la Ortodoxie, nr. 1497/13 aprilie 1942.*
203. *Tabloul sectarilor din parohiile protopopiatului Alba Iulia, trecuți de la ortodocși la sectarism, nr. 1497/13 aprilie 1942.*
204. *Tabloul sectarilor din protopopiatul Alba Iulia în anul 1940, nr. 1104/febr. 1941.*
205. *Tabloul trecerilor religioase întâmplate în parohiile protopopiatului Alba Iulia, în decursul anului 1941, nr. 874/13 martie 1942.*
206. *Tabloul trecerilor religioase din parohiile protopopiatului Alba Iulia în cursul anului 1942, nr. 786/22 februarie 1943.*
207. *Tabloul trecerilor religioase făcute în parohiile protopopiatului Alba Iulia în anul 1943, nr. 1020/25 februarie 1944.*
208. *Tabloul veniturilor preoțești din parohia vacantă Ampoița, 4 august 1944, neînregistrat.*
209. *Telegrama Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, nr. 63632/30 noiembrie 1942, neînregistrată; nr. 39510/18 iulie 1941 și nr. 31418/21 iunie 1943, neînregistrate.*
210. *Telegrama Secretarului General pentru Culte și Arte, prof. Aurel Popa, nr. 16146/26 martie 1943, neînregistrată.*
211. *Testimoniu de maturitate gimnazial, nr. 1204/27 martie 1942.*

- I. 2. Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, acte neinventariate, doc. nr. 845/1945.**
- I. 3. Arhiva Oficiului parohial Alba Iulia Centru**
- *Istoricul bisericii «Buna Vestire» Centru din Alba Iulia*, manuscris tehnoredactat de pr. conf. univ. dr. Dumitru Vanca, 3 p.
- I. 4. Arhiva Oficiului parohial Ampoia**
- *Istoricul bisericii din parohia Ampoia*, manuscris tehnoredactat.
- I. 5. Arhiva Oficiului parohial Ighiel**
- *Monografie parohială. Parohia Ortodoxă Română Ighiel* (pr. Constantin Dan) 83 p.
- I. 6. Arhiva Oficiului parohial Mereteu**
- *Istoricul bisericii din parohia Mereteu*, manuscris tehnoredactat.
- I. 7. Arhiva protopopiatului ortodox român Alba Iulia**
- *Protopopiatul Ortodox Alba Iulia de la începuturi până azi*, manuscris tehnoredactat, 14 p.
- I. 8. Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale**
- Fond *Parohia ortodoxă Acmariu*:
    - registrul nr. B4/1940-1948 (*Registru de ședințe pentru luarea proceselor verbale a parohiei Acmariu, 1940-1948*);
    - registrul nr. C2/1941-1952 (*Registru de prezență a parohiei ortodoxe române Acmariu, protopopiatul Alba Iulia pe anii 1941-1946*).
  - Fond *Parohia ortodoxă Alba Iulia Centru*, dosar 1/1792-1813.
  - Fond *Parohia ortodoxă Alba Iulia, Maieri I*:
    - doc. *Scurt istoric al construcției bisericii ortodoxe române din Alba Iulia Maieri*;
    - dosarele nr. 1/1844; 1/1853; 1/1940; 1/1942; 1/1944;
    - registrul A1 1941-1961 (*Registru cu procesele verbale ale Consiliului parohial*).
  - Fond *Parohia ortodoxă română Alba Iulia – Partoș*, dosar nr. 1/1941; dosar nr. 1/1929–1944.
  - Fond *Parohia ortodoxă Blandiana*, dosar nr. 5/1926-1949 (*Registru de procese verbale*).
  - Fond *Parohia ortodoxă Bucerdea Vinasă*, dosar nr. 1/1940; dosar nr. 1/1941.
  - Fond *Pâclișa*, dosar 3/1793-1813.
  - Fond *Protopopiatul Alba Iulia*:
    - registrul nr. 14/1906–1953;
    - dosarele nr. 1/1940; 1/1941; 1/1942–1943; 1/1944.

II. LUCRĂRI

1. ALBU, Nicolae, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944.
2. ANGHEL, Gheorghe, *Alba Iulia*, București, Editura Sport–Turism, 1987, 129 p.
3. Dr. ANGHEL, Gheorghe, *De la vechea mitropolie ortodoxă a Transilvaniei la episcopia de Alba Iulia*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia, 1993, 170 p.
4. ANGHEL, Gheorghe, MĂHĂRA, Gheorghe, ANGHEL, Emilia, *Alba. Ghid turistic al județului*, București, Editura Sport–Turism, 226 p.
5. Prof. dr. ANGHEL, Gheorghe, prof. univ. MĂHĂRA, Gheorghe, prof. MUNTEANU, Marian, *Șard – un sat din „Țara vinului”*, Alba Iulia, Editura Altip, 2006, 316 p.
6. Episcop BIRDAȘ, Emilian, *Alba Iulia – oraș bimilenar*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia, 1978, 131 p.
7. BRUSANOWSKI, Paul, *Învățământul confesional ortodox din Transilvania între anii 1848-1918 între exigențele Statului centralizat și principiile autonomiei bisericești*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005, 609 p.

8. CÂMPAN, Diana, *Introducere în cercetarea științifică. Litere și Teologie*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2009, 239 p.
9. CÂRSTEA, Sebastian Dumitru, *Monahismul ardelean în trecut și astăzi*, Sibiu, Editura Arhidiecezană, 2008, 655 p.
10. Dr. CORNEANU, Nicolae, mitropolitul Banatului, *Biserica românească din nord-vestul țării în timpul prigoanei hothyste*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, 211 p.
11. COSTESCU, Ch., *Legi, regulamente, canoane, statute, decizii, jurisprudențe, etc.*, București, Tipografia Lupta, 1931.
12. DIODIU, Matei, *Istoria vieții bisericești a satelor din zona Cricăului și a celor de pe Valea Gălzii*, teză de licență susținută la catedra de Istoria Bisericii Ortodoxe Române (coord. pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu), Sibiu, 1979, 130 p.
13. ECONOMU, Const. H., *Alba Iulia. Itinerar turistic*, Alba Iulia, Tipografia „Alba”, 1939, 80 p.
14. Pr. lector univ. dr. ERDEI, Miron, *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea*, Oradea, Edit. Cogito, 2001, 384 p.
15. Conf. univ. dr. FĂTU, Mihai, *Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația hothystă (1940–1944)*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1985, 231 p.
16. FLEȘER, Gheorghe, *Biserici românești de zid din județul Alba*, Alba Iulia, Editura Altip, 2001, 167 p.
17. FLEȘER, Gheorghe, RUSTOIU, Ioana, DUMITRAN, Ana, *Biserici românești de zid din județul Alba*, vol. I (Protopopiatul Ortodox Sebeș), Alba Iulia, Editura Altip, 2005, 236 p.
18. Arhid. prof. dr. FLOCA, Ioan N., *Drept canonic ortodox – legislație și administrație bisericească*, vol. I, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990, 572 p.
19. FORNADE, Dan, *Personalități clujene (1800–2007) – dicționar ilustrat*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2007, 677 p.
20. GÂRDAN, Gabriel-Viorel, *Episcopia Ortodoxă Română din America – parte a Ortodoxiei Americane*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2007, 569 p.
21. GIURESCU, Constantin C. (coordonator), *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică Română, 1972, p. 525.
22. Preot GRAMA, Remus, *Policarp Morușca primul episcop al românilor din America. Scrisori din captivitate*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2004, 230 p.
23. GRINDEAN, Marian Emil E., *Chestura Poliției Municipiului Alba Iulia și problemele minorităților din Transilvania 1937–1944*, teză de licență susținută în cadrul Facultății de Istorie și Filologie a Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia (coord. prof. univ. dr. Valer Moga), Alba Iulia, 2004, 103 p.
24. IANCĂU, Mirela Lavinia, *Monografia istorică a protopopiatului ortodox român din Alba Iulia (1918–1940)*, teză de licență susținută în cadrul Facultății de Istorie și Filologie a Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia (coord. lect. univ. drd. Valer Moga), Alba Iulia, 2001, 68 p. + 10 Anexe.
25. JOSAN, Nicolae, *Românii din Munții Apuseni, de la Horea și Avram Iancu la Marea Unire din 1918*, Alba Iulia, Editura Altip, 2001, 467 p.
26. IDEM, *Memorandistul moș Rubin Patiția, 1841-1918*, Alba Iulia, Edit. Altip, 2002, 328 p.
27. LĂCĂTUȘU, Ioan, *Personalități din Covasna și Harghita. File de istorie a românilor din secuime*, Cluj-Napoca, Editura Carpatica, 1998, pp. 57-61.
28. ****Legiurile Bisericii Ortodoxe Române – extras*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003, 148 p.
29. LITRA, Alin Liviu, *Activitatea formațiunilor de extremă dreaptă din Munții Apuseni între anii 1918–1941*, teză de licență susținută în cadrul Facultății de Istorie și Filologie a

- Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia (coord. prof. univ. dr. Valer Moga), Alba Iulia, 2003, 67 p.
30. Pr. Dr. MAN, Dorel, *Pastorație și istorie la episcopul Nicolae Colan în Transilvania. 1940 – 1944*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2007, 269 p.
  31. MANEA, Vasile, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, ediția a II-a, s. I., Patmos, 2001.
  32. MÂRZA, Eva, DREGHICIU, Doina, *Cartea românească veche în județul Alba - secolele XVI-XVII. Catalog*, Alba Iulia, 1989.
  33. METEȘ, Ștefan, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, ediția a doua, vol. I, Sibiu, Editura Librăriei Arhidiecezane, 1935, p. 451.
  34. MOGA, Valer, *„Astra” și societatea 1918-1930*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, 584 p.
  35. *MOLITĂVNIC, BĂLGRAD, 1689*, ediție îngrijită, studiu introductiv și glosar de Ana Dumitran, Alin-Mihai Gherman și Dumitru A. Vanca, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2009, 1084 p.
  36. Preot prof. univ. dr. MORARU, Alexandru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000. Biserică. Națiune. Cultură*, vol. III, tom I, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, 820 p.
  37. IDEM, *Catedrala Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului*, Cluj-Napoca, 1998.
  38. IDEM, *La răscruce de vremi o viață de om: Nicolae Colan, episcopul Vadului, Feleacului și Clujului. După documente, corespondență, însemnări, relatări și impresii*, Cluj-Napoca, 1989, 631 p.
  39. IDEM, *Scurt istoric al eparhiei ortodoxe române a Vadului, Feleacului și Clujului, 1921–2006*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2006 (capitolul *Episcopul Nicolae Colan 1936–1957*, pp. 59-84), 410 p.
  40. NICULESCU, Theofil S., *Sfintele Monastiri și Schituri din România*, Drobeta Turnu Severin, Editura Mănăstirea Vodița, 2002, 383 p.
  41. Pr. dr. ONIȘOR, Remus, *Șematismul Eparhiei [Alba Iulia]*, în „Îndrumător Pastoral Reîntregirea”, vol. XXI, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2005, pp. 94-141.
  42. IDEM, *Șematismul Eparhiei [Alba Iulia]*, în „Îndrumător Pastoral Reîntregirea”, vol. XXII, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2008, pp. 50-107.
  43. Preot prof. univ. dr. PĂCURARIU, Mircea, *Dicționarul Teologilor Români*, ediția a doua, București, Editura Enciclopedică, 2002, 550 p.
  44. IDEM, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2 și 3, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, 1997.
  45. PINTILIE, Mariana, PINTILIE, Dorin, SĂLĂGEAN, Tudor, BĂDĂRĂU, Alexandru, *Comuna Cricău – studiu monografic complex*, Cluj-Napoca, Editura Eurodidact, 2009, 258 p.
  46. RUSTOIU, Ioana, pr. VAIDA, Dănilă, *Cronica parohiei Pâclișa (1901-1944)*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008, 319 p.
  47. RUSU, Adrian Andrei (coord.), *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, 284 p.
  48. SIMION, A., *Dictatul de la Viena*, Cluj, Editura Dacia, 1972, 307 p.
  49. STĂNCESCU, Gheorghe, BORZA, Florian, *Tibru, pământ strămoșesc*, Tibru-Alba, 2003, 93 p.
  50. Pr. STĂNCIULESCU-BÂRDA, Alexandru, STĂNCIULESCU-BÂRDA, Cristian, *Bibliografia revistei „Biserica Ortodoxă Română” (1874-2004)*, vol. I-III, Bârda, Editura „Cuget Românesc”, 2006–2008.
  51. Dr. ȘERBAN, Radu, *Prea Sfințitul Policarp. Însemnări despre unchiul Pompei*, București, Editura Dareco, 2007, 371 p.

52. ȚURLEA, Petre, *Ip și Trăznea. Atrocități maghiare și acțiune diplomatică românească – studiu și documente*, București, Editura Enciclopedică, 1996, 593 p.
53. Pr. VASIU, Nicolae, Pr. Prof. BUNEA, Ion, *Episcopul Nicolae Ivan, 1855-1936, ctitorul reînviatului episcopii a Vadului, Feleacului și Clujului. Studii și documente*, Cluj-Napoca, 1985, 425 p.
54. VÎJIALĂ, Mariana, *Episcopia Armatei. Activitatea clerului militar în perioada 1921–1944*, teză de licență susținută în cadrul Facultății de Istorie și Filologie a Universității „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia (coord. prof. univ. dr. Valer Moga), Alba Iulia, 2003, 83 p.
55. Arhidiacon prof. dr. VOICU, Constantin, *Biserica strămoșească din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală și națională a poporului român*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Eparhiale, 1989, 343 p.

III. STUDII ȘI ARTICOLE ÎN REVISTE ȘI VOLUME COLECTIVE

1. ALBU, Alin, *Aspecte ale vieții religioase din Bălgradul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVII-lea. Protopopii albaiulieni Toma Topai și Vasiu*, în vol. *Îndrumător Pastoral Reîntregirea*, XXI, Alba Iulia, 2005, pp. 65-81.
2. IDEM, *Aspecte inedite ale educației religios-morale din liceele albaiulieni în anii celui de-al doilea război mondial*, în Dorin Opreș, Ioan Scheau (editori), *Educația din perspectiva valorilor*, Tom I: Summa Theologiae, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2010, pp. 252-266.
3. IDEM, *Cartea în protopopiatul ortodox Alba Iulia în anii celui de-al doilea război mondial – biblioteci parohiale și personale; fonduri de carte veche*, în „APVLVM”, Acta Mvsei Apvlensis, XLVIII, Alba Iulia, 2011 (în curs de publicare).
4. IDEM, *Educația religioasă desfășurată în cadru școlar, pentru foștii elevi „sectari”, în anii celui de-al doilea război mondial. Cazul Vicariatului ortodox Alba Iulia*, în Dorin Opreș (coordonator), *Educația religioasă în dialog cu societatea. Cercetări pedagogice, psihologice și istorice*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2010, pp. 111-121.
5. IDEM, *Mitropolitul Varlaam al Bălgradului – între exigențele Ortodoxiei și programul Reformei Protestante sau suplețea omului de cultură*, în „Altarul Reîntregirii”, Anul XV, nr. 1, ian.-apr., 2010, pp. 173-188.
6. IDEM, *O secvență mediatică puțin cunoscută din cel de-al doilea război mondial: colportajul și presa bisericească în Vicariatul Alba Iulia (1940-1945)*, în vol. ****Invazia non-valorilor într-o lume multimedia – criza spirituală și discreditarea sacralului*. Referatele Simpozionului teologic Internațional... organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia (6–8 mai 2010), Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2010, pp. 253-266.
7. IDEM, *Perspectivă istoriografică asupra protopopiatului ortodox de Alba Iulia - sec. XVII-XX (I. sec. XVII-XVIII)*, în „Altarul Reîntregirii”, Anul XII, nr. 1, ianuarie-aprilie, 2007, pp. 231-254.
8. IDEM, *Perspectivă istoriografică asupra protopopiatului ortodox de Alba Iulia - sec. XVII-XX (II. sec. XVIII-XX)*, în „Altarul Reîntregirii”, Anul XIII, nr. 3, sept.-dec., 2008, pp. 309-337.
9. IDEM, *Preoți ortodocși din Arhiepiscopia de Alba Iulia, care au suferit detenție în închisorile comuniste*, în „Revista Teologică”, Serie nouă, Anul XV, nr. 1, ianuarie–martie 2005, pp. 16-37.
10. IDEM, *Protopopiatul de Bălgrad la începuturi*, în „Altarul Reîntregirii”, Anul X, nr. 1, ianuarie-iunie, 2005, pp. 313-327.

11. IDEM, *Protopopul Nicolae Rațiu, figură remarcabilă a Bălgradului de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în „Annales Universitatis Apulensis”, Series Theologica, 3/2003, pp. 131-138.
12. IDEM, *Protopopul Simion Stoica de Alba Iulia – colaborator al lui Sofronie de la Cioara și apărător al Ortodoxiei*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Orthodoxa”, Anul LIII, nr. 2/2008, pp. 73-83.
13. IDEM, *Protopopul Vasile de Alba Iulia și implicarea lui în primele două tentative de revenire la Ortodoxie după Unirea cu Biserica Romei (1707, 1711)*, în „Anuarul Facultății de Teologie din Cluj-Napoca, 2006-2007”, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2008, pp. 221-234.
14. IDEM, *Religia în școlile primare din protopopiatul Alba Iulia, în anul școlar 1943-1944*, în Monica Opriș (coord.), *Demersuri investigative în educația religioasă*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2010, pp. 139-168.
15. IDEM, *Un caz social aparte din timpul celui de-al doilea război mondial: preoțimea ortodoxă din Munții Apuseni*, în „Altarul Reîntregirii”, Serie nouă, Anul XV, nr. 3, septembrie-decembrie, 2010, pp. 261-277.
16. BABA, Alexandru, *Protopopul Nicolae Rațiu al Bălgradului*, în „APVLVM”, I (1942), p. 349.
17. Protopop CANTOR, Nicolae, *Dr. Ioan Stroia*, în „Îndrumător Pastoral”, I, Alba Iulia, 1977, pp. 247-248.
18. COSMUȚA, Cosmin, *Momente privitoare la organizarea Vicariatului Ortodox Român de Alba-Iulia*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Orthodoxa”, LIII, nr. 1, 2008, pp. 47-56.
19. IDEM, *Vicariatul Ortodox Român de Alba-Iulia – documente privitoare la înființarea și desființarea sa*, în „Analele Științifice ale Facultății de Teologie Ortodoxă”, Tom X, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2008, pp. 273-282.
20. Cronicar, *Munca pe teren a despărțămintelor*, în „Transilvania”, Anul 71, nr. 5-6, septembrie-decembrie 1940, pp. 206-208.
21. ****Date din istoria Clujului*, în „Alba Iulia”, Serie nouă, Anul XXIII, nr. 9, 14 octombrie 1944, p. 2.
22. Pr. Drd. DĂNILĂ, Nicolae, *Revenirea Mitropolitului Atanasie Anghel la Ortodoxie în anul 1711*, în „Credința Ortodoxă”, V (2000), nr. 2, pp. 100-109.
23. DREGHICIU, Doina, MIRCEA, Gabriela, *O schiță de biografie a protopopului albaiulian Nicolae Rațiu*, în „APVLVM”, XLII, Alba Iulia, 2005, pp. 291-310.
24. DUMITRAN, Ana, *Câteva considerații pe marginea unui manuscris ardelean din secolul XVII: Zaonicul Mitropoliei Bălgradului*, în „Annales Universitatis Apulensis”, Series Historica, 1, 1997.
25. ****Întrunirea organizației partidului național-țărănesc din Alba Iulia*, în „Alba Iulia”, Serie nouă, Anul XXIII, nr. 6, 1 octombrie 1944, p. 3.
26. JOANTĂ, Romul, *Protopopul Alexandru Baba*, în „Îndrumătorul Pastoral”, II (1978), Alba Iulia, pp. 173-174.
27. JOSAN, Nicolae, *Memorandistul Rubin Patiția (1841-1918), Biserica Ortodoxă și preoții ortodocși din Munții Apuseni și de la Alba Iulia*, în vol. *Slujitor al Bisericii și al neamului. Părintele prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, membru corespondent al Academiei Române, la împlinirea vârstei de 70 ani*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2002, p. 560-564.
28. IDEM, *Înființarea și activitatea despărțământului Alba Iulia al „Astrii” până la 1900*, în „APVLVM”, XXVII-XXX (1990-1993), p. 377-415.
29. ****Marea adunare cetățenească de la Alba Iulia*, în „Alba Iulia”, Serie nouă, Anul XXIII, nr. 3, 7 septembrie 1944, p. 1-3.
30. MĂRZA, Eva, *Din nou despre biblioteca Mitropoliei Bălgradului*, în „Annales Universitatis Apulensis”, Series Historica, nr. 6/I 2002.

31. IDEM, *Protopopul Nicolae Rațiu și colecția de carte românească veche de la biserica „Buna Vestire” din Alba Iulia*, în „Îndrumător Pastoral”, II, Alba Iulia, 1978, pp. 123-126.
32. Pr. MITEU, V., *Din istoricul parohiei Țelna (pomelnicul preoților)*, în „Îndrumător Pastoral”, VI (1982), pp. 249-252.
33. MOGA, Valer, „Astra” și societatea. Membrii instituției în deceniul al doilea al secolului XX, în „APVLVM”, XXXVIII/2, 2001, pp. 193-206.
34. IDEM, *Despărțământul Alba Iulia al „Astrei” (1918 – 1948)*, în „APVLVM”, An XXXI, 1994, pp. 441-491.
35. Dr. MOGA, Gheorghe, BĂILĂ, Nicolae, *Raport general despre activitatea „Asociațiunii” pe anul 1942/1943*, în „Transilvania”, Anul 74, număr administrativ (supliment la anul 74), 1943, pp. 3-35.
36. IDEM, *Raport general despre activitatea „Asociațiunii” pe anul 1943/1944*, în „Transilvania”, Anul 75, număr administrativ (supliment la anul 75), 1944, pp. 3-38.
37. IDEM, *Raport general despre activitatea „Astrei” în anul 1941/1942*, în „Transilvania”, Anul 73, număr administrativ (supliment la anul 73), 1942, pp. 3-25.
38. Preot prof. univ. dr. MORARU, Alexandru, *Aspecte din activitatea ierarhului Nicolae Colan din perioada 1940–1944*, în vol. „Omagiu mitropolitului Nicolae Colan (1893–1993)”, Cluj-Napoca, 1995, pp. 101-113.
39. IDEM, *Date statistice privitoare la parohiile, filiile și credincioșii din Eparhia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului la 1 septembrie 1940*, în „Studia Universitatis Babeș–Bolyai. Theologia Orthodoxa”, LI, nr. 2, 2006, pp. 27-37.
40. IDEM, *Înfăptuiri de seamă ale ortodoxiei clujene între 1918-1940*, în vol. *80 de ani de administrație românească la Cluj-Napoca*, vol. I, Cluj-Napoca, 1999.
41. IDEM, *Slujitori ai Bisericii noastre străbune refugiați în cuprinsul Vicariatului Ortodox Român de la Alba Iulia (1940–1945)*, în „Studia Universitatis Babeș–Bolyai. Theologia Orthodoxa”, LIII, nr. 1, 2008, pp. 35-46.
42. IDEM, *Statistici referitoare la parohii, filii, clerici și credincioși din Eparhia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului din prima jumătate a secolului al XX-lea*, în „Studia Universitatis Babeș–Bolyai. Theologia Orthodoxa”, LII, nr. 1, 2007, pp. 39-49.
43. IDEM, *Vicariatul Ortodox Român Alba Iulia (1940-1945). Aspecte generale*, în Nicolae Bocșan, Ana Victoria Sima, Ion Cârja (coord.), *Identități confesionale în Europa Central-Orientală (secolele XVII-XIX)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009, pp. 491-510.
44. IDEM, *Violența împotriva lui Dumnezeu – câteva aspecte din perioada 1940-1945*, în vol. ****Violența „în numele lui Dumnezeu” – un răspuns creștin*, Alba Iulia, Reîntregirea, 2002, pp. 92-110.
45. Protos. MURARU, Modest, *Schitul „Sfântul Ioan Botezătorul” de la Alba Iulia*, în „Îndrumător Pastoral”, I, Alba Iulia, 1977, pp. 231-233.
46. ****Noi șefi ai administrației locale*, în „Alba Iulia”, Serie nouă, Anul XXIII, nr. 13, 14 noiembrie 1944, p. 2.
47. Pr. asist. univ. drd. PANAITÉ, Ovidiu, *Schituri ortodoxe în județul Alba*, în „Altarul Reîntregirii”, Serie nouă, Anul XI, nr. 1, ianuarie-aprilie, 2006, pp. 205-255.
48. PASCU, Niculiță, *Protopopiatul Ortodox Alba Iulia de la începuturi până azi*, în vol. *Îndrumător Pastoral Reîntregirea*, vol. XXI (2005), Alba Iulia, pp. 262-274.
49. POP, Aurel, *Preotul Aurel Velea din Ighiel*, în „Îndrumător Pastoral”, IV, Alba Iulia, 1980, pp. 207-209.
50. „RENAȘTEREA”, 1940 – 1944.
51. SIMION, A., *Dictatul de la Viena din 30 august 1940 – rezultat al politicii de revizuire teritoriale a statelor revanșarde*, în Dr. Gh. Zaharia, dr. L. Vajda (coordonatori), *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940 – octombrie 1944)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1974, pp. 14-38.

52. ****Ședința congresului județean al organizației partidului național-țărănesc din județul Alba*, în „Alba Iulia”, Serie nouă, Anul XXIII, nr. 15, 1 decembrie 1944, p. 3.
53. ****Ziua Unirii în orașul Încoronării*, în „Alba Iulia”, Serie nouă, Anul XXIII, nr. 16, 17 decembrie 1944, p. 2.
- Pr. ȚĂBĂRNĂ, Cezar, *Istoria creștinismului (MCCLVII). Filantropia în Transilvania (VI)*, în *Ziarul Lumina*, 2 iulie 2009, accesat în format electronic la 15 februarie 2011 (<http://www.ziarullumina.ro/articole>)